

บทที่ 3

โครงสร้างของจักรวาล

เนื้อหาบทที่ 3

โครงสร้างของจักรวาล

3.1 ความรู้เรื่องจักรวาลทางวิทยาศาสตร์

3.1.1 จักรวาลมีจำนวนมากนับประมาณไม่ได้

3.2 องค์ประกอบของจักรวาลทางพุทธศาสตร์

3.3 โครงสร้างทางกายภาพของจักรวาล

3.3.1 โครงสร้างสิ่งต่างๆ รอบเขาสีเนรุ

1. ทวีปทั้ง 4

1.1 ปุพพิเทททวีป

1.2 อปรโคยานทวีป

1.3 อุตตรกูรुทวีป

1.4 ชมพูทวีป

3.3.2 โครงสร้างจักรวาลเบื้องบนเขาสีเนรุ

1. สวรรค์ชั้นที่ 1

2. สวรรค์ชั้นที่ 2

3. สวรรค์ชั้นที่ 3

4. สวรรค์ชั้นที่ 4

5. สวรรค์ชั้นที่ 5

6. สวรรค์ชั้นที่ 6

3.3.3 โครงสร้างจักรวาลเบื้องล่างเขาสีเนรุ

3.4 ที่อยู่อาศัยของสัตว์ทั้งหลายในจักรวาล

3.4.1 ความหมายของภพภูมิ

3.5 องค์ประกอบของภพ

3.5.1 ความหมายของ กามภพ รูปภพ และอรุภพ

3.6 กามภพ

3.6.1 มนุสสภูมิ

3.6.2 อบายภูมิ 4

1. นิรยภูมิ

1.1 มหานรก

- 1.1.1 ลัญชีวมหานรก
- 1.1.2 กาสสุดตมทานรก
- 1.1.3 สังฆาฏมทานรก
- 1.1.4 โรรวมทานรก
- 1.1.5 มหาโรรวมทานรก
- 1.1.6 ตาปนมทานรก
- 1.1.7 มหาตาปนมทานรก
- 1.1.8 อเวจีมทานรก

1.2 อุสสทนรก

- 1.2.1 คูถนรก
- 1.2.2 กุกกุพนรก
- 1.2.3 อลีปัตตนรก
- 1.2.4 เวตรณีนรก

1.3 ยมโลก

- 1.3.1 โลหกุมภินรก
- 1.3.2 ลิมพลินรก
- 1.3.3 อสินขนรก
- 1.3.4 ตามโพทกนรก
- 1.3.5 อโยคุพนรก
- 1.3.6 ปิสสกะปัพพตนรก
- 1.3.7 ฐุสนรก
- 1.3.8 สิตโลลิตนรก
- 1.3.9 สุนขนรก
- 1.3.10 ยันตปาสาณนรก

1.4 โลกันตนรก

- 2. เปตติวิสัยภูมิ
- 3. อสุรกายภูมิ
- 4. ตีรัจฉานภูมิ

3.6.3 เทวภูมิ 6

3.7 รูปภพ

3.8 อรูปภพ

1. พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบความจริงว่า จักรวาลนี้มีได้มีเพียงจักรวาลเดียว แต่มีจักรวาลมากมายนับไม่ถ้วน และสามารถจัดกลุ่มจักรวาลออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มจักรวาลขนาดเล็ก มีพื้นจักรวาล กลุ่มจักรวาลขนาดกลาง มีล้านจักรวาล กลุ่มจักรวาลขนาดใหญ่ มีแสนโกฏิจักรวาล โครงสร้างของจักรวาลทุกจักรวาล มีส่วนประกอบอย่างเดียวกันและเหมือนกันทุกประการ ประกอบด้วย ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ เขาลิเนรุ ทวีปทั้ง 4 (ชมพูทวีป อปรโคยานทวีป ปุพพิเทหทวีป และอุตตรกุรุทวีป) มหาสมุทรทั้ง 4 สวรรค์ 6 ชั้น และพรหมโลก รวมถึงอรูปพรหมและอบายภูมิด้วย

โครงสร้างจักรวาลเบื้องบนเขาลิเนรุ ทางด้านแนวตั้งส่วนบนของเขาลิเนรุ เป็นที่อยู่ของสัตว์ในสุคติภูมิ คือสวรรค์ชั้นต่างๆ 6 ชั้น ได้แก่ จาตุมาหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิตา นิมมานรติ และปรนิมมิตวสวัตติ ถัดจากปรนิมมิตวสวัตติ ยังมีพรหมและอรูปพรหมอีก

2. ภพ หมายถึง โลกเป็นที่อยู่ของสัตว์ มี กามภพ รูปภพ และอรูปภพ ส่วนคำว่า ภูมิ หมายถึง ที่อยู่อาศัยของสัตว์ทั้งหลาย แบ่งออกเป็น 31 ภูมิ

- ภูมิ แปลได้อีกนัยหนึ่งว่า ชั้นแห่งจิต ระดับจิตใจ ระดับชีวิต มี 4 ชั้น คือ กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ และโลกุตตรภูมิ นอกจากนี้ ถ้าแบ่งภูมิเป็น 2 ชั้น ก็จะประกอบด้วย โลกียภูมิ และโลกุตตรภูมิ
- สำหรับองค์ประกอบของภพนั้น ภูมิของสัตว์ทั้งหลายมีองค์ประกอบเหมือนกัน ประกอบด้วยภูมิทั้งหมด 11 ภูมิ คือ กามภพ มีทั้งหมด 11 ภูมิ ได้แก่ มนุสสภูมิ 1 อบายภูมิ 4 และเทวภูมิ 6
- มนุสสภูมิ คือ โลกมนุษย์นี้ และยังรวมถึงคนที่อยู่ในอีกสามโลกในจักรวาลเดียวกับเรา
- อบายภูมิ คือ ภูมิกำเนิดที่ปราศจากความเจริญ มีทั้งหมด 4 ภูมิ ได้แก่ นิรยภูมิ เปตติวิสัยภูมิ อสุรกายภูมิ และดิรัจฉานภูมิ
- นิรยภูมิ หรือ โลกนรก แบ่งออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ มหานรก อสุสทนรก และยมโลก
- อสุรกายมี 3 ประเภท ได้แก่ เทวอสูร เปตติอสูร นิรยอสูร
- ดิรัจฉานภูมิ คือ โลกของสัตว์ผู้ไปโดยขวาง เช่นสุนัข แมว หนู ไก่ เป็ด งู ปลา เป็นต้น
- เทวภูมิ คือ สวรรค์ 6 ชั้น
- รูปภพ หรือ พรหมโลก คือ ภพอันเป็นที่อยู่ของรูปพรหมมี 16 ชั้น และอรูปภพ คือ ภพอันเป็นที่อยู่ของอรูปพรหม แบ่งออกเป็น 4 ชั้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจ และสามารถอธิบายองค์ประกอบของจักรวาลและโครงสร้างของจักรวาลทางกายภาพได้อย่างถูกต้อง
2. เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจ และสามารถอธิบายรายละเอียดของภาพภูมิต่างๆ ที่เป็นที่อาศัยของเหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลายในจักรวาลได้

บทที่ 3 โครงสร้างของจักรวาล

ความนำ

ในบทเรียนที่ผ่านมา นักศึกษาได้เรียนรู้เรื่ององค์ประกอบของจักรวาล ทำให้ทราบว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นประกอบขึ้นจากการรวมตัวของธาตุ หากเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิตก็จะประกอบด้วยธาตุ 4 ผสมกันอย่างลงตัว จนมาเป็นสิ่งต่างๆ ในโลกใบนี้ แต่ถ้าเป็นสิ่งมีชีวิตก็จะเพิ่มวิญญาณธาตุ ซึ่งเป็นส่วนประกอบของจิตใจ ทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดในสัตว์ทั้งหลาย

สำหรับในบทเรียนนี้ นักศึกษาจะได้ทำความรู้จักโครงสร้างของจักรวาลที่ประกอบจากธาตุ 4 รวมตัวกันเป็นระยะเวลายาวนานจนนับไม่ได้ จนกระทั่งมาเป็นจักรวาลที่เราอยู่อาศัยกันในปัจจุบัน

ก่อนอื่นจะขอลำถึงการค้าค้นพบจักรวาลทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ทราบข้อมูลเรื่องจักรวาลที่เราเรียนรู้กันอยู่ในปัจจุบันโดยการค้นพบของนักวิทยาศาสตร์ว่า มีการค้นพบอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากพุทธศาสตร์อย่างไร แต่ไม่ว่าจะเป็นการค้นพบแบบใดก็ตาม สารสำคัญของ การค้นพบที่ตรงกัน คือสรุปลงตรงคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ว่าทุกอย่างในโลกนี้ ล้วนเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และเสื่อมสลายไปในที่สุด เราควรจะเบี่ยงหน่ายในการเวียนว่ายอยู่ในโลกใบนี้และรีบสั่งสมความดี เพื่อจะได้หลุดพ้นจากโลกใบนี้ ไปยังฝั่งแห่งพระนิพพาน ดินแดนที่ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

3.1 ความรู้เรื่องจักรวาลทางวิทยาศาสตร์

การค้นพบจักรวาลทางวิทยาศาสตร์นั้น นักดาราศาสตร์ได้นำเสนอทฤษฎีว่าด้วยการกำเนิดโลกที่ต่างไปจากความเชื่อดั้งเดิมของศาสนาต่างๆ ที่เชื่อว่าเทพเจ้าเป็นผู้สร้างโลก ซึ่งนักวิทยาศาสตร์นำเสนอว่าโลกไม่ใช่ศูนย์กลางของจักรวาลแต่เป็นเพียงดาวเคราะห์ดวงหนึ่งที่โคจรรอบดวงอาทิตย์ แม้ดวงอาทิตย์จะเป็นศูนย์กลางของระบบสุริยะ แต่ดวงอาทิตย์เป็นเพียงดาวฤกษ์ดวงหนึ่งในบรรดาดาวฤกษ์อีกนับหลายล้านดวงที่รวมตัวกันเป็นกาแล็กซี หรือดาราจักร ที่เรียกว่า Milky Way หรือที่คนไทยเรียกว่า ทางช้างเผือก ในจักรวาลของเรามีกาแล็กซีประมาณแสนล้านกาแล็กซี

นักดาราศาสตร์อาจจะแบ่งดวงดาวออกเป็นกาแล็กซี เป็นหมวดหมู่ตามที่เห็นว่าเหมาะสม เท่าที่ค้นพบได้โดยอาศัยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ และสรุปได้ว่าจักรวาลมีลักษณะเป็นเกลียวเหมือนกันหอย ซึ่งนักวิทยาศาสตร์มองเห็นว่าประกอบไปด้วยหมู่ดาวมากมายละลานตา และที่จุดศูนย์กลางเป็นความสว่างไสวแผ่ออกไปกว้างไกลมาก โลกที่เราอาศัยอยู่นี้เป็นส่วนเล็กๆ ส่วนหนึ่งในจักรวาลเท่านั้น

3.1.1 จักรวาลมีจำนวนมากนับประมาณไม่ได้

ก่อนที่นักศึกษาจะศึกษาโครงสร้างจักรวาลทางพุทธศาสตร์นั้น นักศึกษาควรทราบว่า สรรพสิ่งทั้งหลายที่อยู่ในโลกใบนี้มีเป็นจำนวนมาก จนดูเหมือนว่าโลกของเรามีอาณาบริเวณที่กว้างใหญ่ไพศาลมาก แต่แท้ที่จริงแล้วโลกเป็นเพียงจุดเล็กๆ จุดหนึ่งในจักรวาลอันกว้างกว้างใหญ่ และหากเรานำจักรวาลแต่ละจักรวาลมารวมกัน เราจะเห็นเป็นกลุ่มของจักรวาลที่รวมตัวกัน มีขนาดที่ต่างกัน เล็กบ้างใหญ่บ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าในโลกธาตุนั้นมีจำนวนจักรวาลที่รวมตัวกันมากหรือน้อย ในย่อหน้านี้มีศัพท์ที่น่าสนใจอยู่คำหนึ่ง คือ คำว่า โลกธาตุ ซึ่งหมายถึง กลุ่มจักรวาล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบความจริงเรื่องจำนวนของจักรวาลนี้เมื่อ 2,500 กว่าปีแล้วว่าจักรวาลนี้มีได้มีเพียงจักรวาลเดียว แต่มีจักรวาลมากมายนับไม่ถ้วน เรียกว่า อนันตจักรวาล ซึ่งตรงกับการค้นพบของนักวิทยาศาสตร์ที่มีการค้นพบเมื่อไม่กี่ 10 ปีที่ผ่านมาว่า จำนวนของจักรวาลมีมากกว่าหนึ่งจักรวาลเช่นกัน น่าอัศจรรย์ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสามารถบอกเราได้อย่างแม่นยำว่า จักรวาลมีจำนวนมากมายมหาศาล ตั้งแต่เมื่อ 2,500 กว่าปีมาแล้ว ทั้งที่ในขณะนั้นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถบอกอะไรแก่เราในเรื่องนี้ได้เลย ซึ่งรายละเอียดจำนวนของจักรวาลที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงค้นพบมีกล่าวไว้ในจูฬนิสสูตร¹ มีใจความโดยสรุปว่า

สมัยหนึ่ง พระอานนท์เข้าไปทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงเรื่องสาวกของพระสิขีพุทธเจ้าชื่อ พระอภิกุ ที่ยืนอยู่บนพรหมโลกแล้วสามารถเปล่งเสียงได้ไกลถึง 1,000 โลกธาตุ พระอานนท์ได้ตรัสถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า พระองค์สามารถเปล่งพระสุรเสียงได้ไกลเท่าไร พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า จะให้ไกลเท่าไรก็ได้ตามพุทธประสงค์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องโลกธาตุขนาดต่างๆ ตั้งแต่ สหัสสิขุพนิกาโลกธาตุ (โลกธาตุอย่างเล็กมี 1,000 จักรวาล) ทวิสหัสสิมัชฌิมิกาโลกธาตุ (โลกธาตุขนาดกลางมีล้านจักรวาล) และตีสหัสสิมหาสหัสสิโลกธาตุ (โลกธาตุอย่างใหญ่มีแสนโกฏิจักรวาล) ซึ่งพระองค์จะเปล่งพระสุรเสียงได้ไกลถึงตีสหัสสิมหาสหัสสิโลกธาตุ หรือมากกว่านั้นก็ได้ตามพุทธประสงค์

จากพระสูตรนี้ทำให้เราทราบว่าจักรวาลไม่ได้มีเพียงจักรวาลที่เราอาศัยอยู่เพียงจักรวาลเดียวเท่านั้น แต่ยังมีจักรวาลอื่นๆ อีกจำนวนมากมหาศาล เป็นแสนโกฏิจักรวาล อนันตจักรวาล นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังจัดกลุ่มของจักรวาลให้ละเอียดออกไปอีก ซึ่งการแบ่งกลุ่มจักรวาลนี้ เราจะใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์หรือความรู้จากการจินตนาการด้วยสมองของมนุษย์ที่มีสติปัญญาจำกัด ไม่สามารถจะไปค้นคว้าหาคำตอบนี้ได้อย่างชัดเจน ต้องอาศัยผู้ที่ฝึกฝนอบรมจิตมาดีแล้วอย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ที่เห็นจริงแล้วจัดกลุ่มจักรวาลออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มจักรวาลขนาดเล็ก มีพันจักรวาล
2. กลุ่มจักรวาลขนาดกลาง มีล้านจักรวาล

¹ จูฬนิสสูตร, อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต, มก. เล่ม 34 ข้อ 520 หน้า 431-433.

3. กลุ่มจักรวาลขนาดใหญ่ มีแผนโกฏิจักรวาล

นอกจากนี้เรายังทราบว่า มนุษย์ไม่ได้อยู่เฉพาะในโลกที่เราอาศัยอยู่นี้ หรือในจักรวาลนี้เท่านั้น แต่เรายังมีเพื่อนที่ต่างโลก ต่างจักรวาลที่มีมนุษย์และสิ่งมีชีวิตเหมือนกับเรามากมาย

3.2 องค์ประกอบของจักรวาลทางพุทธศาสตร์

นักศึกษาได้ทราบแล้วว่าจำนวนของจักรวาลมีมากมายนับไม่ถ้วนต่อไปนี้เราจะได้ศึกษารายละเอียดโครงสร้างของจักรวาล ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงโครงสร้างของจักรวาลหลายๆ จักรวาลไว้ว่ามีส่วนประกอบอย่างเดียวกันและเหมือนกันทุกประการ เรื่องนี้มีกล่าวไว้ใน จุฬินสูตร เช่นกันว่า

“อาณนทฺ์ ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์แผ่รัศมี ส่องแสงทำให้สว่างไปทั่วทิศ
ตลอดที่มีประมาณเท่าใด โลกมีเนื้อที่เท่านั้น จำนวน 1,000 ใน 1,000 โลกนั้น
มีดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ภูเขาสิเนรุ อย่างละ 1,000 มีชมพูทวีป อปรโคยานทวีป
อุตตรกุรุทวีป ปุพพิเทหทวีป อย่างละ 1,000 มีมหาสมุทร มหาราช อย่างละ
4,000 มีสวรรค์ 6 ชั้น และพรหมโลก ชั้นละ 1,000”

จากข้อความในพระสูตรนี้ ทำให้ทราบว่า ขอบเขตของจักรวาลมีขนาดกว้างใหญ่เท่าไร แม้จะไม่ได้ ระบุเป็นตัวเลข แต่ก็ทำให้เราเห็นภาพรวมว่า จักรวาลนั้นมีขอบเขตที่กว้างขวางมากเท่ากับรัศมีของดวงจันทร์และดวงอาทิตย์แผ่ออกไปถึง ถ้าเราสามารถวัดระยะทางของเส้นผ่าศูนย์กลางหรือรัศมีของพระจันทร์และพระอาทิตย์ได้ เราก็สามารถทราบจำนวนความกว้างของจักรวาลได้เช่นกัน ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะพิสูจน์

และในจักรวาลที่มีจำนวนมากมหาศาลนั้น องค์ประกอบของจักรวาลมีเหมือนกันหมดทุกประการ ประกอบด้วย ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ภูเขาสิเนรุ ทวีปทั้ง 4 คือ ชมพูทวีป อปรโคยานทวีป ปุพพิเทหทวีป และอุตตรกุรุทวีป มหาสมุทรทั้ง 4 สวรรค์ 6 ชั้น และพรหมโลก ถึงแม้ว่าในพระสูตรนี้มิได้กล่าวถึง อรูปพรหม และ อบายภูมิกก็ตาม แต่ในที่นี้หมายรวมถึงอรูปพรหมและอบายภูมิด้วย ดังที่มีปรากฏอยู่ทั่วไปในพระไตรปิฎกว่า อรูปพรหมและอบายภูมิเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาล ที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น เป็นองค์ประกอบของจักรวาลโดยภาพรวม

3.3 โครงสร้างทางกายภาพของจักรวาล

ลำดับต่อไปนี้จะนำเสนอการวางตำแหน่งที่ตั้งองค์ประกอบจักรวาลที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ละจักรวาลจะมีการวางตำแหน่งโครงสร้างของจักรวาลเหมือนกันทุกประการ ซึ่งจะทำให้นักเรียนเห็นภาพขอบเขตของจักรวาล และตำแหน่งของแต่ละองค์ประกอบชัดเจนยิ่งขึ้น จะขอกล่าวถึงรายละเอียดในเรื่องนี้เพียงคร่าวๆ พอให้เห็นเป็นแนวทางในการศึกษาเท่านั้น

3.3.1 โครงสร้างสิ่งต่างๆ รอบเขาลิเนรุ

เรื่องโครงสร้างจักรวาล จะขอเริ่มอธิบายจากศูนย์กลางของจักรวาลขยายออกไปในแนวข้างโดยรอบเขาลิเนรุ มีภูเขาลิเนรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ถัดจากเขาลิเนรุออกมา จะมีภูเขา 7 ชั้น รายน้อมเขาลิเนรุ ภูเขาขอบนอกสุดจะต่ำสุด และไล่ระดับความสูงมาจนกระทั่งถึงรอบที่ 7 ติดกับเขาลิเนรุซึ่งมีระดับความสูงที่สุด ในระหว่างเขาแต่ละชั้นจะมีน้ำคั่นกลาง ถัดจากภูเขาทั้ง 7 ชั้นออกไป จะเป็นทะเลใหญ่เป็นที่ตั้งของโลกมนุษย์ทั้ง 4 ทวีป ซึ่งอยู่ประจำ 4 ทิศ รอบเขาลิเนรุ มีดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ลอยอยู่ระดับกึ่งกลางระหว่างระดับพื้นทะเลกับยอดเขาลิเนรุ โคจรรอบเขาลิเนรุ

1. ทวีปทั้ง 4

จะขอขยายความเพิ่มเติมในส่วนของการตั้งตำแหน่งที่ตั้งของโลกมนุษย์ทั้ง 4 ทวีป¹ ซึ่งมีดังนี้

- 1.1 ปุพพิเทททวีป อยู่ตรงกับไหล่เขาด้านทิศตะวันออก มีพื้นเป็นเงิน แสงสีเงินสะท้อนไปยังทวีปซีกนั้น
- 1.2 อปรโคยานทวีป อยู่ตรงกับไหล่เขาด้านทิศตะวันตก มีพื้นเป็นแก้วผลึก แสงใสๆ สะท้อนไปยังทวีปซีกนั้น
- 1.3 อุตตรกुरुทวีป อยู่ตรงกับไหล่เขาด้านทิศเหนือ มีพื้นเป็นทองคำ แสงสีทองสะท้อนไปยังทวีปซีกนั้น
- 1.4 ชมพูทวีป อยู่ตรงกับไหล่เขาด้านทิศใต้ มีพื้นเป็นมรกต แสงสีเขียว สะท้อนไปยังทวีปซีกนั้น

¹ รตนสูตร, ขุททกนิกาย สุตตนิบาต, มก. เล่ม 47 หน้า 36.

3.3.2 โครงสร้างจักรวาลเบื้องต้นเขาลีเนรุ

เราได้ศึกษาโครงสร้างจักรวาลโดยรอบเขาลีเนรุแล้ว ลำดับต่อไปจะนำเสนอโครงสร้างจักรวาลทางด้านแนวตั้งส่วนบนของเขาลีเนรุ ซึ่งเป็นที่อยู่ของสัตว์ภายในสุคติภูมิ จะเริ่มจากตัวเขาลีเนรุซึ่งเป็นแกนกลางของจักรวาล

1. สวรรค์ชั้นที่ 1 ชื่อ จาตุมหาราชิกา มีที่อยู่รายรอบเขาลีเนรุ เทวดาชั้นนี้มีหลายประเภท ทั้งที่อยู่บนพื้นดิน บนต้นไม้ และอยู่ในอากาศ บางพวกอยู่ปะปนกับที่อยู่ของมนุษย์ในชมพูทวีป พวกที่อยู่ตามดวงดาวทั้งหลายเป็นอากาสเทวา

2. สวรรค์ชั้นที่ 2 ชื่อ ดาวดึงส์ อยู่บนหน้าตักของเขาลีเนรุ ซึ่งเป็นกึ่งกลางของกามภพ

3. สวรรค์ชั้นที่ 3 ชื่อ ยามา อยู่ถัดจากชั้นดาวดึงส์ สูงขึ้นไปในอากาศ

4. สวรรค์ชั้นที่ 4 ชื่อ ดุสิต อยู่ถัดจากสวรรค์ชั้นยามา สูงขึ้นไปในอากาศ มีขนาดใหญ่กว่าสวรรค์ชั้นยามา

5. สวรรค์ชั้นที่ 5 ชื่อ นิมมานรติ อยู่ถัดจากสวรรค์ชั้นดุสิต สูงขึ้นไปในอากาศ มีขนาดใหญ่กว่าสวรรค์ชั้นดุสิต

6. สวรรค์ชั้นที่ 6 ชื่อ ปรนิมมิตวสวัตติ อยู่ถัดจากสวรรค์ชั้นนิมมานรติ สูงขึ้นไปในอากาศ มีขนาดใหญ่กว่าสวรรค์ชั้นนิมมานรติ

พรหมและอรูปพรหมถัดจากสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตติ สูงขึ้นไปอีก มีขนาดใหญ่ขึ้นไปตามลำดับ

3.3.3 โครงสร้างจักรวาลเบื้องต้นล่างเขาลีเนรุ

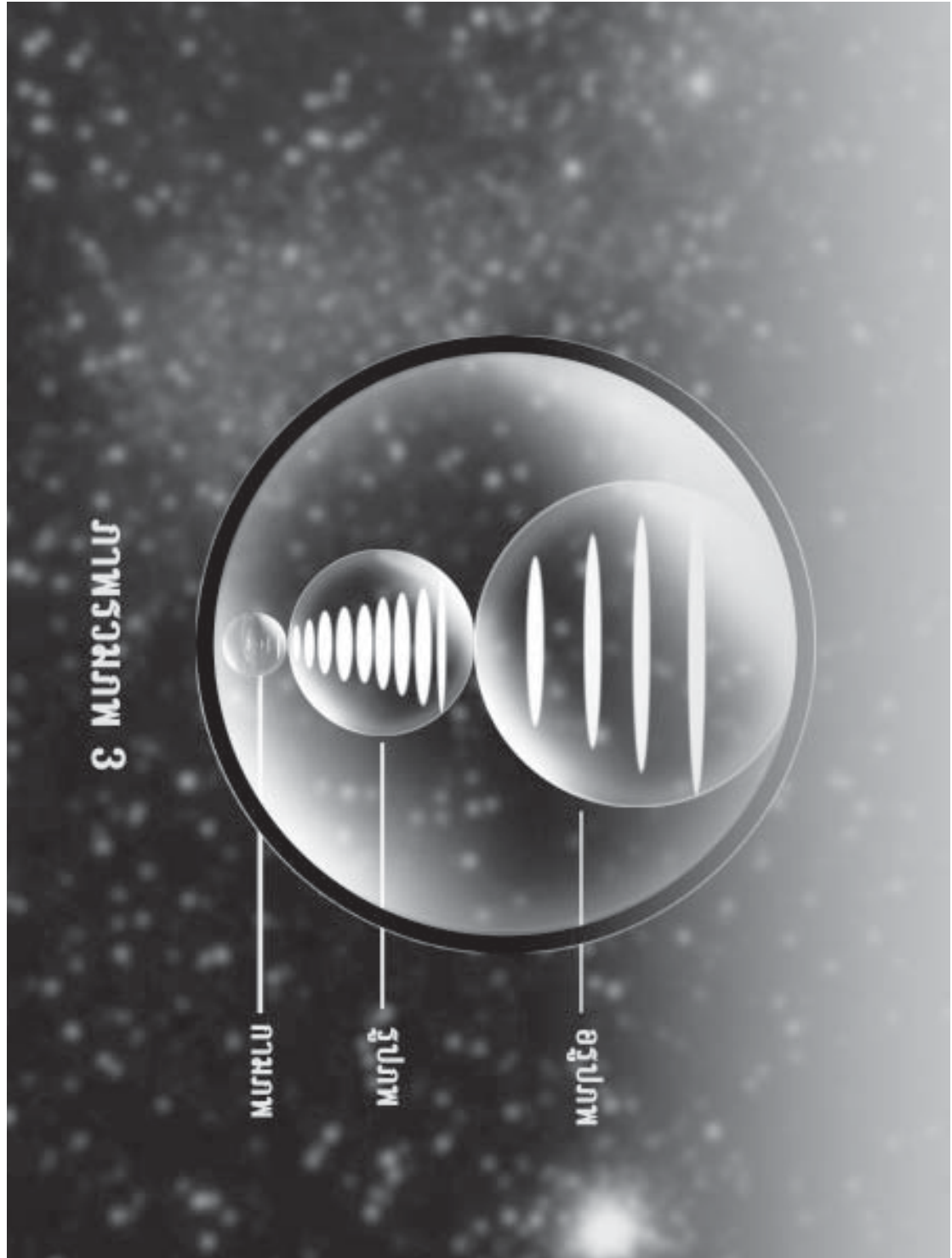
เราได้ดูโครงสร้างทางแนวนอนโดยรอบเขาลีเนรุ และโครงสร้างทางแนวตั้งด้านบนเขาลีเนรุแล้ว ในลำดับต่อไปจะนำเสนอโครงสร้างเบื้องต้นล่างของเขาลีเนรุซึ่งเป็นที่อยู่ของสัตว์ฝ่ายทุคติภูมิโดยส่วนใหญ่

ใต้ภูเขาลีเนรุจะมีภูเขาสองลูก วางแบบ 3 เล้า เรียกว่าเขาสรีรุกข รองรับเขาลีเนรุอยู่ ตรงกลางภูเขาคืออุโมงค์ใหญ่ เป็นที่อยู่ของอสูร (เทวดาพวกหนึ่งที่ดื่มน้ำจัณท์จนเมา แล้วถูกขับไล่ลงมายังตรงนี้) ซอกเขาแต่ละลูกซึ่งมีระดับต่ำกว่าที่อยู่ของอสูร จะเป็นที่อยู่ของเปรต อสุรกาย

ใต้สุรภพลงไป จะเป็นที่อยู่ของนรกขุมใหญ่ ตั้งแต่ขุมที่ 1 ไหลระดับต่ำลงไปถึงขุมที่ 8 ซึ่งมีขนาดใหญ่ไปตามลำดับ ขุมที่ 8 จะมีขนาดใหญ่ที่สุด รอบๆ นรกแต่ละขุมจะมีนรกขุมบริวาร (อสุสทนรก) อยู่รอบนรกขุมใหญ่ และที่อยู่ถัดจากขุมบริวารออกไปอีก จะเป็นนรกขุมย่อย (ยมโลก)

ในหัวข้อนี้ นักศึกษาได้เรียนรู้แล้วว่า ตำแหน่งขององค์ประกอบของจักรวาลเป็นอย่างไร อยู่ส่วนไหนของจักรวาล ซึ่งจะทำให้การศึกษาจักรวาลวิทยาในบทอื่นง่ายขึ้น

๔ ภาพรวม

เมื่อนักศึกษาได้เรียนรู้โครงสร้างของจักรวาลทางกายภาพแล้ว สิ่งต่างๆ มีการจัดวางตำแหน่งอย่างไร ต่อไปนักศึกษาจะได้เรียนรู้ว่า สัตว์โลกต่างๆ นั้นอาศัยอยู่ ณ ส่วนใดของจักรวาลนี้ รวมถึงจักรวาลอื่นๆ อีกด้วย

3.4 ที่อยู่อาศัยของสัตว์ทั้งหลายในจักรวาล

เมื่อเรามองออกไปในห้วงจักรวาลอันเรวิงกว้างไกลสุดสายตา ดูเหมือนว่ามีแต่ความว่างเปล่า ไม่มีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ ที่เรามองไม่เห็นเพราะภูมิส่วนใหญ่ที่อยู่อันละเอียดไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่าได้ ยกเว้นมนุษย์สฤณีที่เราอาศัยอยู่นี้เท่านั้น เมื่อเรามองไกลออกไปในห้วงจักรวาล เราจะเห็นแต่เพียงที่ว่างๆ ที่มีอาณาบริเวณกว้างใหญ่ สุดสายตา ไม่สามารถมองเห็นภูมิอันเป็นทิพย์ที่เป็นที่อยู่ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย เหล่าอื่นอีกมากมายนับไม่ถ้วน

ความหมายของภพภูมิ

หากจะกล่าวถึงที่อยู่อาศัยของสรรพสัตว์ทั้งหลายในจักรวาล เรามักจะพบศัพท์ที่ใช้กันอยู่บ่อยๆ คือ คำว่า ภพและภูมิ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น เพราะบางครั้งอาจจะใช้คำสับสนได้ไม่รู้ว่าจะใช้คำใดดี ดังนั้นใคร่ขออธิบายความหมายของศัพท์นี้ก่อน

ภพ แปลว่า โลกเป็นที่อยู่ของสัตว์ ภาวะชีวิตของสัตว์ คือ

1. กามภพ คือ ที่อยู่ของผู้ยังแสวงกามคุณ
2. รูปภพ คือ ที่อยู่ของรูปพรหม
3. อรูปภพ คือ ที่อยู่ของอรูปพรหม

ภูมิ แปลว่า พื้นเพ ที่ดิน แผ่นดิน ในที่นี้หมายถึง ที่อยู่อาศัยของสัตว์ทั้งหลาย แบ่งออกเป็น 31 ภูมิ (ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไป)

จากคำแปลของคำว่าภพและภูมิ ทำให้เราทราบว่า ทั้ง 2 คำนี้ มีความหมายคล้ายคลึงกัน เพียงแต่การแบ่งหมวดหมู่ได้มากน้อยไม่เท่ากัน คำว่า ภูมิ จะสามารถแบ่งประเภทได้มากกว่า คำว่า ภพ โดยทั่วไปแล้วมักจะใช้คำทั้ง 2 นี้ควบคู่กันไป

ในลำดับต่อไป นักศึกษาจะได้ศึกษาที่อยู่ของสัตว์ทั้งหลายในจักรวาล จะขอนำเสนอเนื้อหาเพียงบางส่วน พอให้เห็นที่อาศัยของสัตว์ที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพทั้ง 3 นี้เท่านั้น ซึ่งเราสามารถศึกษารายละเอียดในเรื่องที่อยู่อาศัยของสัตว์โลกโดยละเอียดได้จากวิชาปรโลกวิทยา

3.5 องค์ประกอบของภพ

อย่างที่เราทราบแล้วว่าในแต่ละจักรวาลมีองค์ประกอบอย่างเดียวกัน และภูมิของสัตว์ทั้งหลายก็มีเหมือนกัน คือประกอบด้วยภูมิทั้งหมด 31 ภูมิ ซึ่งสามารถจัดอยู่ในภาวะของจิตที่เรียกว่า ภพ อันประกอบด้วย กามภพ รูปภพ และอรุภพ

ความหมายของกามภพ รูปภพ อรุภพ

กามภพ คือ ภพอันเป็นที่เกิดของผู้ที่ยังเกี่ยวข้องกับกาม ภพนี้เป็นภพของผู้ที่ยังมีความใคร่ ความอยาก ความพึงพอใจอยู่ในจิตใจ ดังนั้นภพนี้จึงได้ชื่อว่า กามภพ ภูมิที่อยู่ในภพนี้มีทั้งหมด 11 ภูมิ ได้แก่ มนุสสภูมิ 1 อบายภูมิ 4 และเทวภูมิ 6

รูปภพ หรือ พรหมโลก คือ ภพอันเป็นที่อยู่ของรูปพรหม พรหมโลกนี้อยู่ในภูมิที่สูงกว่าเทวโลก มีทิพยสมบัติทั้งหลายที่มีความสวยงามประณีตกว่าในเทวโลก

อรุภพ คือ ภพอันเป็นที่อยู่ของอรุพรหม อยู่ในภูมิที่สูงขึ้นไปกว่ารูปภพ มีทิพยสมบัติทั้งหลายที่มีความสวยงามประณีตกว่าในรูปภพ ภพทั้ง 3 นี้ นักศึกษาจะได้ศึกษารายละเอียดดังต่อไปนี้

3.6 กามภพ

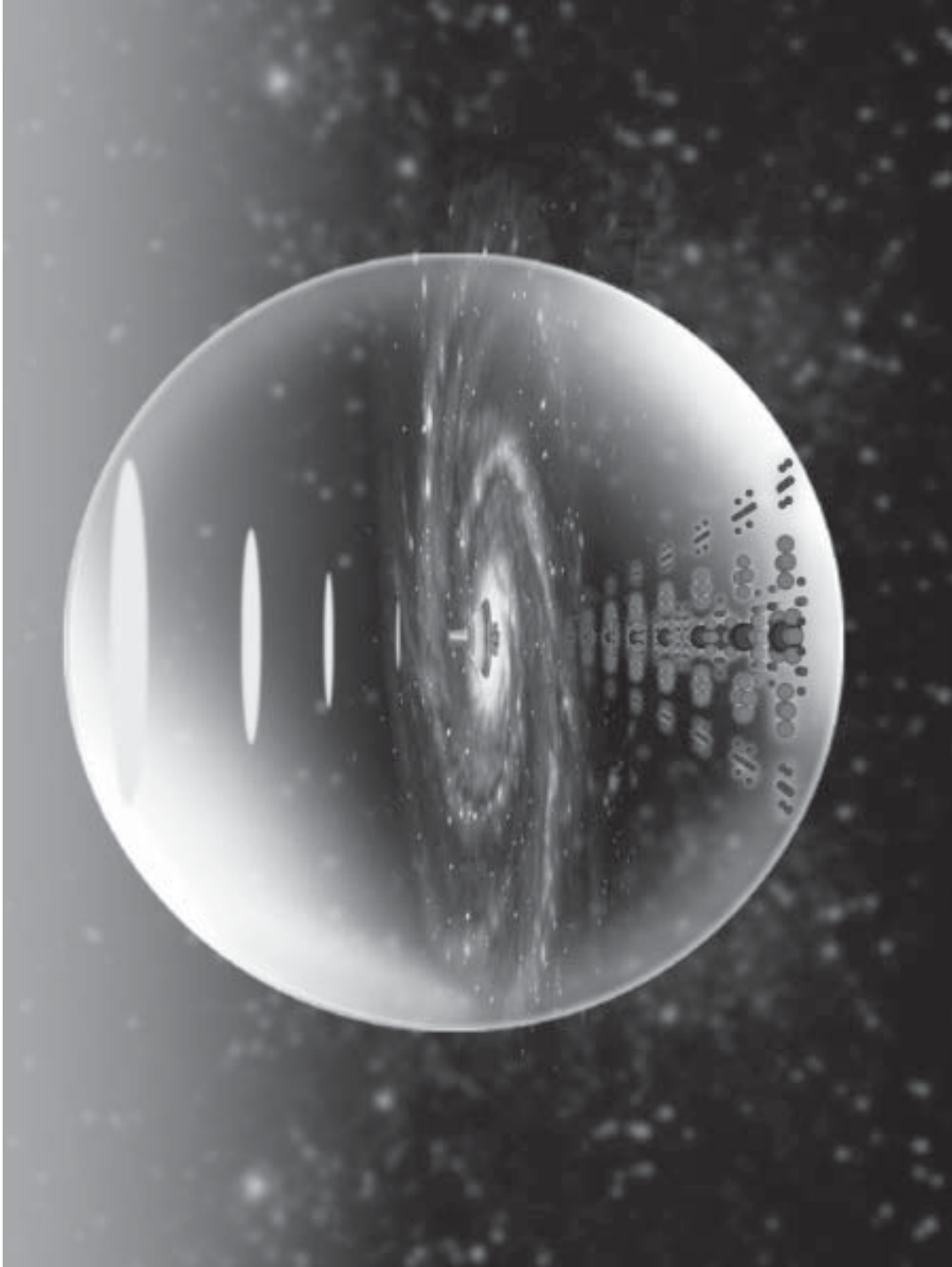
ดังที่ทราบแล้วว่ากามภพ คือ ภพอันเป็นที่เกิดของผู้ที่ยังเกี่ยวข้องกับกาม ซึ่งประกอบด้วยภูมิทั้งหมด 11 ภูมิ ได้แก่ มนุสสภูมิ 1 อบายภูมิ 4 และเทวภูมิ 6

ในเบื้องต้นจะขอกล่าวถึงมนุสสภูมิเสียก่อนเพราะมนุสสภูมิเป็นศูนย์กลางของการสร้างบุญและบาป เป็นกลไกสำคัญในการนำสัตว์ทั้งหลายไปเกิดในภูมิฝ่ายสุคติ และทุคติ ซึ่งเป็นที่เสวยผลบุญและบาป

3.6.1 มนุสสภูมิ

มนุสสภูมิ คือ โลกซึ่งเป็นที่อาศัยของสัตว์ผู้มีใจสูง คำว่า “มนุษย์” มาจากคำว่า “มน” (อ่านว่า มะนะ) แปลว่า ใจ รวมกับคำว่า “อุษย” หรือ “อุตม” (อุตม) แปลว่า สูง มนุษย์จึงหมายถึงผู้มีใจสูง ใจรุ่งเรือง และกล้าแข็ง ซึ่งก็คือคนที่อาศัยอยู่ในโลกของเรา นี้ และยังรวมถึงคนที่อยู่ในอีกสามโลกในจักรวาลเดียวกับเราด้วย

ที่อยู่ของมนุษย์หรือมนุสสภูมิ อยู่บนพื้นดินในระดับเดียวกับไหล่เขาพระสุเมรุ ตั้งอยู่ทั้ง 4 ทิศของ เขาพระสุเมรุซึ่งเป็นแกนกลางของจักรวาล พื้นแผ่นดินใหญ่ทั้ง 4 เรียกว่า “ทวีป” มีชื่อว่า ปุพพวิเทหทวีป อปรโคยานทวีป อุตตรกุรุทวีป และชมพูทวีป ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ภาพภาพ

เพราะเหตุนี้ ในทวีปทั้ง 4 จึงมีสี่ของต้นไม้ ใบไม้ น้ำในทะเล มหาสมุทร ท้องฟ้า ตามสี่ของรัตนชาติให้เหล่าพระสุเมรุสะท้อนแสง แต่ละทวีปมีทวีปน้อย 500 เป็นบริวาร คนที่อาศัยอยู่ในทวีปน้อย มีความเป็นไปต่างๆ ตามผู้คนที่อยู่ในทวีปใหญ่ รูปใบหน้าของมนุษย์มีลักษณะตามลักษณะของทวีป

มนุษย์ในทวีปทั้ง 4 เมื่อกล่าวโดยรวม มีรูปร่าง ลักษณะ หน้าตา อยู่ในลักษณะเดียวกัน ต่างกันตรงขนาด ความได้ส่วนลัด และความประณีตสวยงาม เช่น มนุษย์ในชมพูทวีปมีใบหน้าที่รูปไข่ มนุษย์ในอปรโคยานทวีปมีใบหน้าที่กลมเหมือนดวงจันทร์วันเพ็ญ มนุษย์ในปุพพทวีปมีใบหน้าที่เหมือนมะนาวตัดหรือพระจันทร์ครึ่งซีก ส่วนมนุษย์ในอุตตรกุรวทวีปมีใบหน้าที่เป็นรูปสี่เหลี่ยม (รูปหน้าของมนุษย์ทวีปใดมีลักษณะเหมือนลักษณะของทวีปนั้น) มนุษย์ในชมพูทวีป มีความสวยงามและความซื่อตรงแตกต่างกันมากมายตามแต่ละกุลและอกุลที่เจ้าตัวกระทำไว้มาก่อนแล้ว ส่วนมนุษย์ในทวีปอื่นอีก 3 ทวีป ความสวยงามของผู้คนไม่แตกต่างกัน เนื่องจากมีคุณธรรมในจิตใจเสมอเหมือนกันโดยทั่วไป

คุณสมบัติ 3 ประการ ที่คนในชมพูทวีปประเสริฐกว่าคนในทวีปอื่นและเทวดาชั้นดาวดึงส์ คือ

1. **สุรภาวะ** มีจิตใจกล้าแข็งในการทำความดี เช่น บำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา
2. **สติมั่นคง** มีสติตั้งมั่นในคุณพระรัตนตรัย
3. **พรหมจริยวาส** สามารถประพฤติพรหมจรรย์ คือบวชได้

ลักษณะพิเศษ 4 ประการ ที่คนในชมพูทวีปประเสริฐกว่าคนในทวีปอื่น คือ

1. **มีจิตใจกล้าแข็ง** ทั้งในด้านประกอบกรรมดีและกรรมชั่ว ทางฝ่ายดีนั้นสามารถปฏิบัติตนให้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอัครสาวก พระสาวก พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นต้น ฝ่ายชั่วก็สามารถกระทำได้ถึงขั้นฆ่ามารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำโลหิตตูปบาท ทำสังฆเภท เป็นต้น คนในอีก 3 ทวีป ไม่สามารถกระทำกล้าแข็งได้ถึงเพียงนี้

2. **มีความเข้าใจในสิ่งที่เกิดเหตุ** ทั้งที่สมควรและไม่สมควร รู้จักพิจารณาหาเหตุที่ทำให้เกิดสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะเป็นอย่างๆ ได้ทั้งฝ่ายที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม

3. **มีความเข้าใจในสิ่งที่มิใช่ประโยชน์และมีโทษ** รู้จักทั้งโลกียประโยชน์ และโลกุตตรประโยชน์ โลกียประโยชน์ ได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข มนุษยสมบัติ เทวสมบัติ เป็นต้น ส่วนความเข้าใจจะลึกซึ้งมากน้อยระดับใด ขึ้นอยู่กับศรัทธา วิริยะ ปัญญา บารมี และการคบหาสมาคม

4. **มีความเข้าใจในสิ่งที่เบญจกมลและอเบญจกมล** ทั้งโลกียกมลและโลกุตตรกมล ฝ่ายกมล ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น ฝ่ายอเบญจกมล ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น

สำหรับคนที่อยู่ในอูตตรกฐทวีป มีคุณสมบัติพิเศษสูงและประเสริฐกว่าคนชมพูทวีปและเทวดาชั้นดาวดึงส์ 3 ประการ คือ

1. ไม่ถือเอาเงินทอง ทรัพย์สินสมบัติ ว่าเป็นของตน
2. ไม่หวงแหนหรือถือเอาว่า ผู้นั้นผู้นี้เป็นบุตร ภรรยา สามีของตน
3. มีอายุยืนถึง 1,000 ปีเสมอ

สำหรับเรื่องของบุพพวิเทหทวีปและอปรโคยานทวีป ไม่มีอะไรพิเศษ ชีวิตความเป็นไปต่างๆ คล้ายคนในชมพูทวีป เว้นแต่ความเจริญของโลกและจิตใจของผู้คน ถึงจะสูงก็ไม่สูงเท่าคนในชมพูทวีป แม้จะต่ำก็ไม่ต่ำเท่าคนในชมพูทวีป เป็นไปในฐานะกลางๆ พระโพธิสัตว์ก็ดี พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอรหันตสาวกทั้งหลายก็ดี เมื่อจะบังเกิด จะอุบัติขึ้นเฉพาะในชมพูทวีปเท่านั้น ไม่เกิดสร้างบารมีที่โลกมนุษย์ทวีปอื่นๆ

เหตุที่ทำให้มาเกิดเป็นมนุษย์ เพราะเป็นผู้มีมนุษยธรรม คือ ธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ซึ่งก็คือศีลทั้ง 5 ข้อ หากเป็นผู้ที่บกพร่องในการรักษาศีลแล้ว ก็ยากที่จะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ได้อีก

3.6.2 อบายภูมิ 4

อบายภูมิ คือ ภูมิกำเนิดที่ปราศจากความเจริญ เป็นสถานที่ที่สัตว์ไปเกิดแล้วไม่มีโอกาสกระทำกุศลกรรมหรือความดีเลยแม้แต่หน่อย เป็นภูมิที่ต่ำที่สุดในบรรดาภูมิทั้งหมด อบายภูมิมีทั้งหมด 4 ภูมิ ได้แก่ นิรยภูมิ เปตติวิสัยภูมิ อสุรกายภูมิ และตริจฉานภูมิ

1. นิรยภูมิ

นิรยภูมิ หรือ โลกนรก คือ โลกที่ไม่มีความสุขสบาย เป็นโลกที่เต็มไปด้วยความทุกข์ล้วนๆ ปราศจากความสุขโดยสิ้นเชิง สัตว์ที่ไปเกิดอยู่ในโลกนรกนี้ไม่มีความสุขแม้สักชนิดหนึ่งเลย โลกนรกนี้มีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลมาก แบ่งเป็นเขตๆ ใหญ่บ้าง เล็กบ้าง เรียกว่า “ขุม” สัตว์นรกที่บังเกิดขึ้นในแต่ละขุม จะได้รับทุกข์เวทนาแตกต่างกัน แล้วแต่อกุศลกรรมที่ตัวเคยกระทำไว้ ในนิรยภูมินี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ มหานรก อุตสทนรก และยมโลก

1.1 มหานรก (นรกใหญ่)

นิรยภูมิประเภทที่ใหญ่ที่สุด เรียกว่า มหานรก มีทั้งหมด 8 ขุม ตั้งซ้อนเรียงกันอยู่เป็นชั้นๆ มีนายนิรยบาลหรือเจ้าหน้าที่ในมหานรก ซึ่งเกิดจากอำนาจบาปกรรมของสัตว์นรก คอยลงทัณฑ์สัตว์นรก

ด้วยอาการต่างๆ มหานรรมมี 8 ขุม ดังต่อไปนี้

1.1.1 ลัญชีวมหานรรม คือ มหานรรมที่ไม่มีวันตาย เหล่าสัตว์ต้องเสวยผลกรรมชั่วที่ตัวได้กระทำไว้อย่างแสนสาหัส เช่น ถูกนายนิรยบาลจับมัดแล้วบังคับให้นอนลงเหนือแผ่นเหล็กแดงที่ร้อนด้วยไฟนรก ถูกฟันด้วยดาบนรก อันคมกล้ำจุนร่างกายขาดเป็นท่อนๆ ถูกถาก ถูกฉีกเนื้อจนหมด ร่างกายเหลือแต่เพียงโครงกระดูก เมื่อสิ้นใจตายก็จะมี “ลมกรรม” พัดมาตอกร่างให้กลับฟื้นขึ้นมาอีก เป็นๆ ตายๆ อยู่อย่างนี้จนสิ้นอายุขัย เหตุที่มากเกิดในขุมนี้ เพราะทำกรรมปาณาติบาตเป็นส่วนมาก

1.1.2 กาฬสุตมมานรรม คือ มหานรรมที่ลงโทษตามเส้นด้ายดำ เหล่าสัตว์จะถูกนายนิรยบาลจับมัดให้นอนเหนือแผ่นเหล็กแดง แล้วเอาด้ายดำ ที่ทำด้วยเหล็กนรกใหญ่เท่าลำตาลมาตีบนร่างจนเป็นรอยเส้น จากนั้นก็เอาเลื่อยมาเลื่อย หรือเอาขวานมาผ่า หรือเอามีดนรกมาฉีกจนกรีด ตามเส้นด้ายดำที่ตีไว้จนกายขาดเป็นท่อนๆ เหตุที่มากเกิดในขุมนี้ เพราะทำอกุศลนาทาน ชอบลักขโมยเป็นส่วนมาก

1.1.3 สังฆาฏมมานรรม คือ มหานรรมที่ปิดขี้ร่างกายสัตว์ เหล่าสัตว์จะถูกกองไฟนรก ที่มีอยู่เต็มไปหมดแผดเผาให้ได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส จากนั้นก็ปรากฏภูเขาลูกนรก 2 ลูกกลิ้งมาบีบขี้ร่าง จนแหลกลาญ เปรียบเหมือนหีบอ้อยที่บีบอ้อยให้แหลกละเอียดฉะนั้น เหตุที่มากเกิดในขุมนี้ เพราะประพฤติดีกในกามเป็นส่วนมาก

1.1.4 โรรัมมานรรม คือ มหานรรมที่เต็มไปด้วยเสียงร้องครวญคราง เหล่าสัตว์ต้องเสวยทุกขเวทนาในดอกบัวเหล็ก โดยนอนคว่ำหน้าอยู่กลางดอกบัว ศีรษะจมเข้าไปแค่คาง ปลายเท้าจมลงไปแค่ข้อเท้า มือทั้งสองกางจมมิดแค่ข้อมือ แล้วเปลวไฟก็เผาไหม้ดอกบัวเหล็กพร้อมกับสัตว์นรก จะตายก็ไม่ตาย ต้องทรมานจนสิ้นอายุขัย เหตุที่มากเกิดในขุมนี้ เพราะมีวิกรรมชั่วหยาบเป็นส่วนมาก

1.1.5 มหาโรรัมมานรรม คือ มหานรรมที่เต็มไปด้วยเสียงร้องครวญครางมากมาย เหล่าสัตว์ต้องถูกลงโทษโดยเข้าไปยืนในดอกบัวเหล็ก ซึ่งมีกลีบที่แหลมคมและร้อนแรงมาก ถูกไฟนรกแผดเผาตั้งแต่พื้นเท้าจนถึงศีรษะและแลบเข้าไปในทวารทั้ง 9 เผาไหม้ทั้งข้างในข้างนอก เพราะมีเปลวไฟอันร้อนแรงเช่นนี้นรรมขุมนี้จึงมีชื่ออีกอย่างว่า ชาลโรรัมมานรรม มหานรรมที่เต็มไปด้วยเสียงร้องครวญครางเพราะเปลวไฟมีหน้าซำยังถูกนายนิรยบาลกระหน่ำตีศีรษะด้วยกระบองเหล็กมีไฟลุกโชนอีก เหตุที่มากเกิดในขุมนี้ เพราะชอบเสพสุราและยาเสพติดต่างๆ เป็นส่วนมาก

1.1.6 ตาปนมมานรรม คือ มหานรรมที่ทำสัตว์ให้เร่าร้อน เหล่าสัตว์ถูกบังคับให้ขึ้นไปบนปลายหลาวเหล็กใหญ่เท่าต้นตาล แดงฉานด้วยเปลวไฟ แล้วเสียบตนเองอยู่บนปลายหลาวนั้นจนเนื้อหนังสุกพองอุปมาเหมือนเนื้อเสียบไม้ บังคับให้ลุกบนถ่านไฟฉะนั้น เมื่อเนื้อสุกแล้วสุนัขนรกตัวใหญ่เท่าช้างสารก็วิ่งมาจับ แล้วกระชากสัตว์นรกนั้นลงมาจากหลาวเหล็ก ด้วยความหิวกระหาย ฉีกเนื้อเคี้ยวกินจนเหลือแต่กระดูก เหตุที่มากเกิดในขุมนี้ เพราะทำกรรมเกี่ยวกับการพนันเป็นส่วนมาก

1.1.7 มหาตปณมหานรก คือ มหานรกที่เต็มไปด้วยความร้อนอย่างมากมายเหลือประมาณ เหล่าสัตว์ต้องได้รับทุกข์อันเกิดจากความร้อนของไฟนรกที่แรงที่สุด นรกขุมนี้ทั้งลึกทั้งกว้าง สัตว์นรกถูกนายนิรยบาลเอาดาบ แหวน หลาว ซึ่งลูกแดงด้วยเปลวไฟไล่ทิ่มแทง บังคับให้ขึ้นไปบนภูเขาไฟ แล้วถูกลมกรดอันร้อนแรงพัดตกลงมาถูกขวากหนามเบื้องล่างเสียบทะลุเลือดแดงฉาน เหตุที่มาจากในขุมนี้ เพราะเป็นนักเลงอบายมุข คือทำอบายมุขทุกข้อ

1.1.8 อเวจีมหานรก คือ มหานรกที่ปราศจากกลิ่น คือความเบาบางแห่งความทุกข์ระหว่างแห่ง เปลวไฟไม่มีวามเย็นเลย ไม่ใช่บางครั้งก็หนัก บางครั้งก็เบาอย่างขุมอื่น อเวจีมหานรกนี้เป็นขุมใหญ่ที่สุด ล้อมรอบด้วยกำแพงเหล็กอันลุกโชนด้วยเปลวไฟ ภายในมีเปลวไฟร้อนระอุไหม้สัตว์นรกอยู่เนืองนิตย์ สัตว์นรกในขุมนี้มีมากกว่าขุมอื่นๆ แออัดกันอยู่ภายในกำแพง การเสวยทุกข์นั้นแตกต่างกันไปหลายอิริยาบถ เช่น ถ้าเคยยืนทำบาปไว้ก็ต้องมาทนทุกข์ในท่ายืน ถ้าเคยเดินทำบาปก็ต้องมาทนทุกข์ในท่าเดิน เคยทำบาปกรรมด้วยอาการอย่างไรก็ต้องมาเสวยทุกข์ด้วยอาการอย่างนั้น

เหตุที่มาจากในขุมนี้ เพราะทำกรรมหนัก คือ อนันตริยกรรม ได้แก่ฆ่าบิดา ฆ่ามารดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำโลหิตุปบาท ทำสังฆเภท

1.2 อุลสทนรก (นรกขุมบริวาร)

อุลสทนรกเป็นนรกขุมบริวาร เมื่อสัตว์นรกใช้กรรมในมหานรก จนกระทั่งกรรมเบาบางลงแล้ว จะมารับกรรมในอุลสทนรกต่อไป

มหานรกขุมหนึ่งๆ มีอุลสทนรกตั้งอยู่โดยรอบทั้ง 4 ทิศ ทิศละ 4 ขุม รวมเป็น 16 ขุม เมื่อรวมอุลสทนรกที่เป็นบริวารของมหานรกทุกขุมแล้ว จะมีจำนวนทั้งหมด 128 ขุม อุลสทนรกทั้ง 4 ขุมในแต่ละทิศ นั้นมีชื่อเรียกของตัวเอง ซึ่งเป็นชื่อเหมือนกันกับอุลสทนรกในทิศอื่นๆ และเป็นเช่นนี้กับมหานรกทุกขุม ต่างกันแต่เพียงความหนักเบาของทุกข์โทษเท่านั้น ดังนั้นจึงจะขอกล่าวถึงอุลสทนรกเพียง 4 ขุมตามลำดับโดยสังเขปดังต่อไปนี้

1.2.1 คูณรก

นรกขุมนี้เต็มไปด้วยหมู่นอนมีปากแหลมดั่งเข็ม ตัวโตเท่าช้างสาร คอยกัดกินเนื้อของสัตว์นรก จนหมดไม่เหลือแม้แต่กระดูก หนอนที่ตัวเล็กก็จะเข้าไปกัดกินอวัยวะภายในของสัตว์นรก

1.2.2 กุกกุพทนรก

เป็นนรกที่เต็มไปด้วยเถาวัลย์ที่ร้อนแรงสำหรับแผดเผาสรีระของสัตว์นรกให้ไหม้เป็นจุลไป หากบาปกรรมยังไม่สิ้นก็ต้องได้รับทุกข์ทรมาน ตาย เกิด ตาย เกิด อยู่อย่างนี้ตลอดไป

1.2.3 อลิปัตตนรก

สัตว์นรกจะถูกโบมะม่วงนรกปลิวลงมากลายเป็นหอก เป็นดาบ ทิ่มแทงให้เป็นแผลเหวอะหวะ บางทีก็ขาดเป็นท่อนๆ เมื่อสัตว์นรกวิ่งหนีออกมา จะมีกำแพงเหล็กถูกเป็นไฟผุดขึ้นมากั้นขวางหน้าไว้ จากนั้นสุนัขนรก และแร้งนรกปากเหล็กตัวใหญ่โต ก็จะมารุมฉีกทิ้งกัดกินเนื้อ

1.2.4 เวตรณีนรก

สัตว์นรกถูกเหวี่ยงเหล็กบาดร่างกายให้เป็นแผล อยู่ในน้ำเค็ม แล้วก็เกิดเปลวไฟเผาไหม้ ทั้งๆ ที่อยู่ในน้ำเค็มนั้น เมื่อจมลึกลงไปก็ถูกกลีบบัวและใบบัวบาดร่างกายให้ขาดวิน ดิ้นทุรนทุรายประดุจ ปลาถูกทุบหัว และถูกนายนิรยบาลจ้วงแทงด้วยหอกแหลนหลาว เหมือนกับเราแทงปลาด้วยฉมวก จากนั้นนายนิรยบาลจะเอาเบ็ดนรกเกี่ยวขึ้นมานอนเหนือแผ่นเหล็กแดง เอาก้อนเหล็กแดงและน้ำทองแดง ใส่ปาก อวัยวะภายในลุกไหม้ไหลทะลักออกมา ใส่ใหญ่ใส่น้อยขาดกระจุยกระจายเรียราดออกมาหมด

1.3 ยมโลก (นรกขุมย่อย)

สัตว์นรกเมื่อได้รับกรรมในอุสสทนรกแล้ว หากกรรมยังไม่สิ้น ก็ต้องมาเสวยทุกข์ในยมโลกต่อไป มหานรกขุมหนึ่งๆ มียมโลกตั้งอยู่โดยรอบทั้ง 4 ทิศ ทิศละ 10 ขุม รวมเป็น 40 ขุม เมื่อรวมยมโลกที่ตั้งอยู่ โดยรอบมหานรกทุกขุมแล้ว จะมีจำนวนทั้งหมด 320 ขุม ยมโลกทั้ง 10 ขุมในแต่ละทิศมีชื่อเรียกของตัวเอง เป็นชื่อเหมือนกันกับยมโลกในทิศอื่นๆ และเป็นเช่นนี้กับมหานรกทุกขุม ต่างกันแต่เพียงความหนักเบา ของทุกข์โทษเท่านั้น

ส่วนเจ้าหน้าที่ในยมโลกที่คอยตัดสินโทษและลงทัณฑ์สัตว์นรก คือ กุมภันท์ เป็นเทวดาที่มีนิสัย ดุร้าย อาจเป็นพญายมราช สุวรรณเลขา สุวานเลขา หรือเจ้าหน้าที่อื่นๆ มิใช่เกิดจากแรงกรรมอย่างในมหานรก ยมโลกที่มีชื่อเรียกเหมือนกัน 10 ขุม มีดังต่อไปนี้

1.3.1 โลหกุมภินรก สัตว์นรกถูกจับลงไปในหม้อเหล็กใบใหญ่เท่าภูเขาที่มีน้ำแสบ น้ำร้อน เดือดพล่านอยู่ตลอดเวลา บางทีนายนิรยบาลก็เอาเชือกเหล็กแดงรัดคอแล้วบิดจนคอขาด เหตุที่ได้รับกรรม เช่นนี้เพราะทำปาณาติบาต

1.3.2 สิมพลีนรก สัตว์นรกขายหญิงผลัดกันปีนขึ้นไปหากันบนต้นจันทรุก ที่มีหนามเหล็กแหลม ลุกเป็นไฟ ถูกหนามจ้วงบาดจนตัวขาดทะลุ บางทีก็โดนแร้งนรกปากเหล็กฉีกทั้งเนื้อกิน เหตุที่ได้รับกรรม เช่นนี้ เพราะประพฤติดล่่วงกาเมสุมิฉฉาจาร

1.3.3 อลิขณกร สัตว์นรกมีเล็บมือเล็บเท้าที่ยาวและแหลมเป็นอาวุธ คอยถากตะกุดเนื้อหนัง ของตนกินเป็นอาหาร เหตุที่ได้รับกรรมเช่นนี้ เพราะกระทำอกาทินนาทาน ลักเล็กขโมยน้อย ขโมยของสงฆ์ เป็นต้น

1.3.4 ตามโพทกนรก สัตว์นรกนอนหงายเหนือแผ่นเหล็กแดง นายนิรยบาลเอาน้ำทองแดงเดือดพาดผ่านในหม้อมารอกปาก น้ำนรกลวกอวัยวะภายในจนแตกเปื้อยพังทลาย เหตุที่ได้รับกรรมเช่นนี้เพราะดื่มสุราเมรัยเป็นนิตย์

1.3.5 อโยคุพนรก สัตว์นรกในขุมนี้มีแต่ความหิวโหย ครั้นเห็นก้อนเหล็กแดง ก็คิดว่าเป็นอาหาร เทียววิ่งเข้าไปยื้อแย่งกัดกิน ก้อนเหล็กแดงนั้นก็ไหม้ไฟพุ่งให้ขาดกระจัดกระจายเต็มไปหมด เหตุที่ได้รับกรรมเช่นนี้ เพราะยกยกอทรัพย์ของส่วนรวม หรือทรัพย์ที่เขาบริจาคในการกุศลมาใช้สอยส่วนตัว

1.3.6 ปิสสภปพพตนรก สัตว์นรกถูกภูเขานรกใหญ่ตั้งอยู่ในทิศทั้ง 4 กลิ้งมาบดทับ จนบีบแบน กระดูกแตกป่นละเอียด เหตุที่ได้รับกรรมเช่นนี้เพราะเป็นเจ้าบ้านเจ้าเมืองที่อันธพาลกดขี่ข่มเหงประชาชน พลเมืองให้เดือดร้อนกันไปทั่ว

1.3.7 ฐสนรก สัตว์นรกมีความกระหายน้ำยิ่งนัก ครั้นเมื่อพบสระน้ำใสเย็น ก็ดื่มกินเข้าไปด้วยอำนาจกรรมบันดาลให้น้ำนั้นกลับกลายเป็นแกลบ เป็นข้าวลีบลู่เป็นไฟ ไหม้ไฟให้ใหญ่ไล่น้อยให้ไหลออกมาทางทวารเบื้องล่าง เหตุที่ได้รับกรรมเช่นนี้เพราะเป็นพ่อค้าแม่ค้าทุจริต คดโกง เอาของแท้ปนของเทียมแล้วขาย เป็นต้น

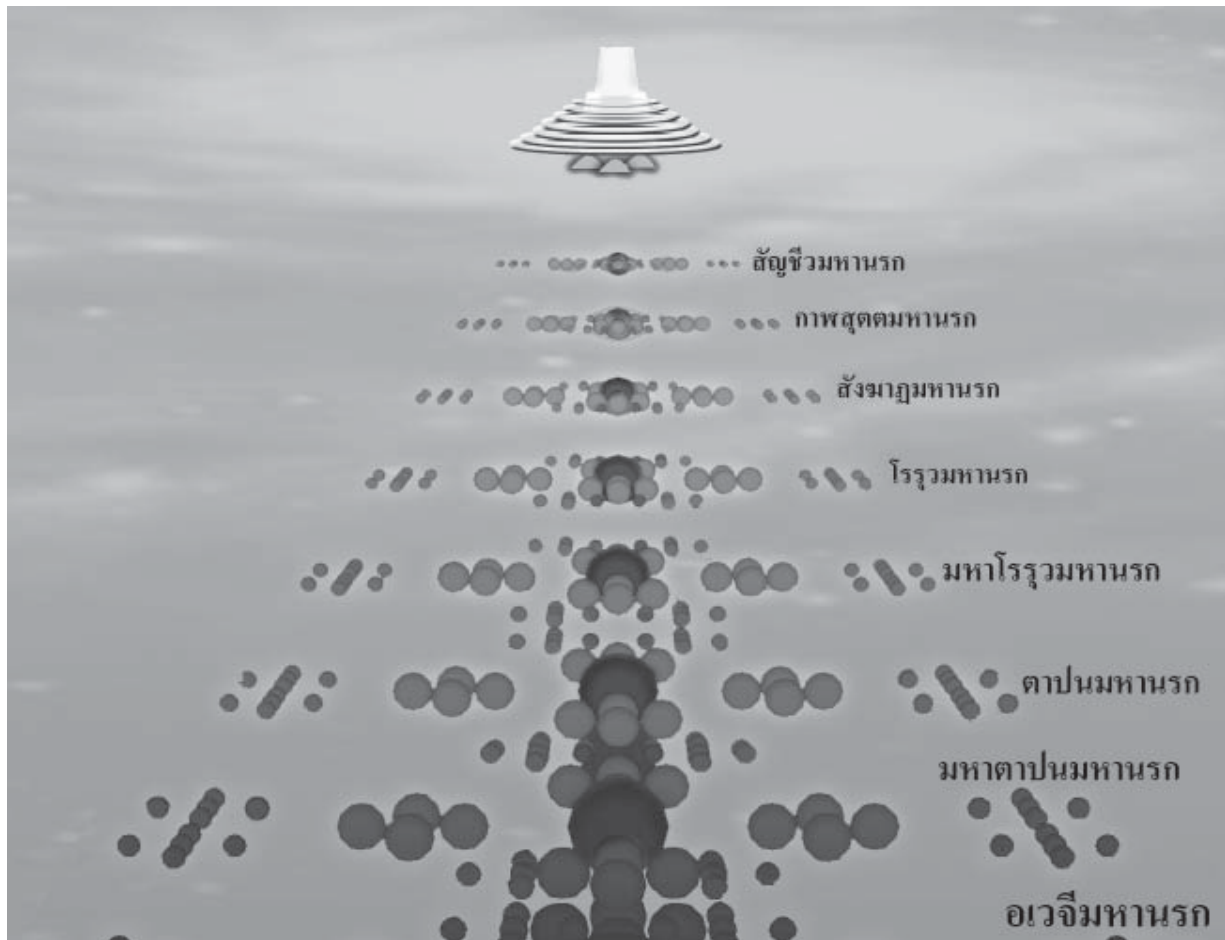
1.3.8 สัตโธลิตนรก สัตว์นรกต้องตกลงไปในน้ำที่เย็นเยือก และตายเพราะความเย็นนั้น พอกลับเป็นขึ้นมาใหม่ก็ถูกจับโยนลงไปอีก เหตุที่ได้รับกรรมเช่นนี้เพราะเป็นคนใจบาป จับสัตว์เป็นๆ โยนลงในเหวในน้ำ เป็นต้น

1.3.9 สุนขณกร เป็นนรกที่เต็มไปด้วยสุนัขนรก 5 จำพวก คือ สุนัขดำ สุนัขขาว สุนัขเหลือง สุนัขแดง สุนัขต่าง คอยไล่ขบกัดสัตว์นรกอยู่ไม่ว่างเว้น เหตุที่ได้รับกรรมเช่นนี้เพราะมีวาจาชั่ว คำว่าบิดา มารดา พี่น้องอา ผู้เฒ่าผู้แก่ คำทอผู้ทรงศีลทรงธรรมไม่เลือกหน้า

1.3.10 ยันตปาสาณนรก สัตว์นรกถูกจับโยนเข้าไปให้ภูเขานรก 2 ลูก บดกระทบกัน จนกระดูกป่นปี้ เหตุที่ได้รับกรรมเช่นนี้ เพราะเป็นผู้มีใจบาปหยาบช้า คำทอประหัดประหารคู่ครองของตน

แผนภูมิแสดง มหานรก อุตสทนรก ยมโลก ของขุมนรกขุมหนึ่ง

แผนภาพแสดงนรก ชุมต่างๆ

1.4 โลกัณฑ์นรก

เป็นนรกขุมพิเศษ ที่มีแต่ความมืดมนอนธการ ลัตวันรกรมีร่างกายใหญ่โต ใช้เล็บมือเล็บเท้าเกาะห้อยโหนอยู่ตามเชิงจักรวาล ครั้นปีนป่ายไปถูกเนื้อตัวเพื่อนลัตวันรกรด้วยกันก็คิดว่าเป็นอาหารรีเข้าคว่ำกัดกินไล่กัดกันจนพลัดตกลงไปในทะเลน้ำกรดอันเย็นยะเยือก ฤทธิ์น้ำกรดกัดร่างกายจนเปื่อยพังแหลกละลายลง เมื่อกลับเป็นขึ้นมาใหม่ ก็รีบปีนขึ้นมาเกาะเชิงเขาจักรวาลอีก ต้องทุกข์ทรมานอย่างนี้ ล้นกาลนาน ต่อเมื่อพระพุทธร่องค์มาอุบัติขึ้นในโลก จึงปรากฏแสงสว่างขึ้นแวบหนึ่ง ชั่วสายฟ้าแลบ

เหตุที่ได้รับกรรมเช่นนี้เพราะประพฤติดนเป็นมิชฌาปฏิญญิอย่างแรงกล้า เทียวกระทำอกุศลกรรมด้วยใจบาปหยาบช้าสามัญเป็นอาจิณ ประทุษร้ายท่านผู้ทรงศีลเป็นนิตย์ เป็นต้น

ตารางแสดงอายุของลัตวันรกรเปรียบเทียบกับอายุมนุษย์

มหานรก	อายุลัตวันรกร (ปีนรก)	1 วัน 1 คีนรกร / ล้านปีมนุษย์	อายุของลัตวันรกร (ล้านปีมนุษย์)
ขุมที่ 1 ลัญจิวมหานรก	500	9	1,620,000
ขุมที่ 2 กาฬสุดตมahanรก	1,000	36	12,960,000
ขุมที่ 3 ลังฆาฏมahanรก	2,000	144	103,680,000
ขุมที่ 4 โรรัมมahanรก	4,000	576	831,040,000
ขุมที่ 5 มหาโรรัมมahanรก	8,000	2,304	6,635,520,000
ขุมที่ 6 ตาปนมหานรก	16,000	9,216	53,084,160,000
ขุมที่ 7 มหาตาปนมหานรก	มีอายุประมาณครึ่งอันตรกัป		
ขุมที่ 8 อเวจีมหานรก	มีอายุประมาณ 1 อันตรกัป		

2. เปตติวิสัยภูมิ

เปตติวิสัยภูมิ คือ ภูมิของเปรต เป็นโลกที่อยู่ของสัตว์ผู้ห่างไกลจากความสุข และมีสถานที่อยู่อาศัยไม่แน่นอน เช่น ตามป่า ภูเขา เทว ทะเล เกาะ ต้องทนทุกข์ทรมานเพราะความหิว ความอดอยากอาหาร เป็นยี่งนักและไม่มีเสื้อผ้าใส่เหตุที่ได้รับกรรมเช่นนี้เพราะทำอกุศลกรรมไว้เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์เมื่อละโลกแล้วจึงมาเป็นเปรต บางพวกต้องไปใช้กรรมในนรกก่อน เมื่อกรรมเบาบางลงแล้วจึงมาเป็นเปรต

เปรตมี 12 จำพวก ได้แก่

1. วันตาสเปรต เปรตกินน้ำลาย เสมหะ อาเจียน เป็นอาหาร
2. กุณปาสเปรต เปรตกินซากศพคนหรือสัตว์ เป็นอาหาร
3. คุณชาทกเปรต เปรตกินอุจจาระต่างๆ เป็นอาหาร
4. อัคคิชาลमुखเปรต เปรตมีเปลวไฟลุกอยู่ในปากเสมอ
5. สัจมิขเปรต เปรตมีปากเล็กเท่ารูเข็ม
6. ตัณห์ภูฏิตเปรต เปรตที่ถูกตัณหาเบียดเบียนให้หิวข้าว หิวน้ำอยู่เสมอ
7. สุนิชมามกเปรต เปรตมีลำตัวดำเหมือนตอไม้ที่ถูกเผา
8. สัตถังคเปรต เปรตมีเล็บมือเล็บเท้ายาว คมเหมือนมีด
9. ปัพพตังคเปรต เปรตมีร่างกายสูงใหญ่เท่าภูเขา
10. อชครังคเปรต เปรตมีร่างกายเหมือนงูเหลือม
11. เวมานิกเปรต เปรตที่เกิดในวิมาน กลางวันเสวยทุกข์ กลางคืนเสวยสุขอยู่ในวิมาน
12. มหิทธิกเปรต เปรตมีฤทธิ์มาก ปกครองดูแลเปรตอื่นๆ อยู่ในป่าเชิงเขาหิมาลัย

นอกจากนี้ยังมีการแบ่งชนิดของเปรตอย่างอื่นอีก แต่มีเปรตอยู่ชนิดหนึ่งที่มีโอกาสรับส่วนบุญที่หมู่ญาติอุทิศให้ได้ คือ ปรัตตูปชีวีเปรต เปรตชนิดอื่นๆ นอกนี้ไม่สามารถรับได้ เพราะปรัตตูปชีวีเปรตมักเกิดอยู่ในบริเวณบ้าน จึงทราบการทำกุศลของหมู่ญาติและอนุโมทนาบุญได้

3. อสุรกายภูมิ

อสุรกายภูมิ คือ ภูมิที่อยู่ของสัตว์ซึ่งปราศจากความร่าเริง สนุกสนาน ต้องเสวยทุกข์เวทนาเพราะความหิวกระหายอยู่ตลอดเวลา อสุรกายบางตัวมีร่างกายฝ่ายผอม สูงชะลูด ไม่มีเนื้อเลือดในร่างกาย มีแต่หนังหุ้มกระดูก ตัวเหмянสาบ มีดวงตาที่เล็กมากและตั้งอยู่บนศีรษะ ตรงกระหม่อม ปากเล็กเท่ารูเข็ม และตั้งอยู่ใกล้ดวงตา เหตุนี้จึงลำบากในการหาอาหาร เวลาจะกินก็ลำบาก ต้องเอาศีรษะปักลงมา แล้วเอาเท้าชี้ฟ้า เหตุที่ได้รับกรรมเช่นนี้เพราะทำกรรมโดยมีโลภเจตนาแรงกล้า เทียวปล้นลักขโมย ฉ้อโกง ทรัพย์สมบัติผู้อื่น ทำลายสมบัติของผู้อื่นและของสาธารณะ ลักขโมยของสงฆ์ เป็นต้น

อสุรกายมี 3 ประเภท¹ ได้แก่

1. เทวอสุร มีความเป็นอยู่คล้ายเทวดา อาศัยอยู่ใต้ภูเขาสุเนรุ บริเวณสามเฝ้าที่รองรับเขาพระสุเมรุ เรียกว่าเขตรัฐภูมิ เป็นอุโมงค์ใหญ่ มีที่อยู่สุขสบาย
2. เปตติอสุร มีความเป็นอยู่คล้ายเปรต ต้องเสวยทุกข์เวทนาเป็นส่วนมาก
3. นิรยอสุร อยู่ในโลกันตนรก ต้องทนทุกข์ทรมานมากที่สุด

ตามที่กล่าวมาจะเห็นว่าอสุรกายมีภาวะที่คล้ายเปรตอยู่มาก แต่ก็ยังมีความแตกต่างกัน คือการประสบทุกข์เวทนาของเปรตนั้น เป็นความอดอยากอาหาร ต้องทนทุกข์เพราะความหิวโหย ส่วนของอสุรกายนั้นต้องเสวยทุกข์เพราะความกระหายน้ำ บางตัวไม่เคยถูกแม่น้ำสักหยदनานถึง 2-3 พุทธันดร

อนึ่ง อสุรกายนี้มีร่างกายที่แปลกประหลาดกว่าเปรตอยู่มาก เห็นแล้วน่าเกลียดน่ากลัวยิ่งนัก แม้ชีวิตความเป็นอยู่ก็ลำบากกว่าเปรตมากมาย เขาจึงมีความละอาย ไม่กล้าปรากฏกายให้ใครเห็น ด้วยเหตุนี้จึงถูกเรียกว่า อสุรกาย (อสุร แปลว่า ไม่กล้า)

4. ตีรจฉานภูมิ

ตีรจฉานภูมิ คือ โลกของสัตว์ผู้ไปโดยขวาง คือเวลาจะไปไหน มาไหน ต้องไปโดยอาการขวาง ลำตัว ต้องคว่ำออกไป เช่น สุนัข แมว หนู ไก่ เป็ด งู ปลา เป็นต้น นอกจากร่างกายต้องไปอย่างขวางๆ แล้วจิตใจยังขวางอีกด้วย คือขวางจากมรรคผลนิพพาน แม้จะทำความดีเท่าไรก็ไม่สามารถบรรลุมรรคผลนิพพานในชาตินั้นได้ อย่างมากที่สุดก็เพียงไปสวรรค์เท่านั้น

ตีรจฉานภูมิ หรือโลกของสัตว์เดรัจฉานนี้ ไม่ต้องเสวยทุกข์เวทนาแรงกล้าอย่างสัตว์นรก เปรต อสุรกาย ยังพอจะมีความน่าชื่นชมยินดีอยู่บ้าง เพราะมีอกุศลเบาบาง แม้จะต้องประสบความลำบากอย่างไร

¹ ถวิล วัชรานุกูล, เราคือใคร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2530), หน้า 41.

ก็ยังมีความน่ายินดีอยู่ 3 ประการ คือ การกิน การนอน และการสืบพันธุ์ ด้วยเหตุนี้ ตีรจณานุมิจึง มีความหมายได้อีกอย่างหนึ่งว่า เป็นโลกของสัตว์ที่มีความยินดีในเหตุ 3 ประการ

สัตว์เดรัจฉานมี 4 จำพวก ได้แก่

1. **อปทตีรจณาน** คือ สัตว์เดรัจฉานที่ไม่มีเท้า ได้แก่ งู ปลา ไล่เดือน เป็นต้น
2. **ทวิปทตีรจณาน** คือ สัตว์เดรัจฉานที่มี 2 เท้า ได้แก่ ไก่ เป็ด แร้ง กา เป็นต้น
3. **จตุปทตีรจณาน** คือ สัตว์เดรัจฉานที่มี 4 เท้า ได้แก่ สุนัข แมว ช้าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น
4. **พหุปทตีรจณาน** คือ สัตว์เดรัจฉานที่มีมากกว่า 4 เท้าขึ้นไป ได้แก่ มด ปลวก ตะขาบ เป็นต้น

สัตว์เดรัจฉานที่มีชีวิตอยู่ในภูมิเดียวกับมนุษย์ เราสามารถเห็นได้ด้วยตาเนื้อ ไม่เหมือนกับสัตว์ใน อบายภูมิอื่นๆ เช่น เปรต อสุรกาย ที่เป็นอภิสสมาณกาย คือมีกายไม่ปรากฏ สัตว์เดรัจฉานไม่มีที่อยู่ของตน โดยเฉพาะ เที้ยวโปๆ มาๆ อยู่บนพื้นปฐพีนี้ มีความเป็นอยู่ลำบากกว่ามนุษย์มากมาย มีภัยรอบด้าน ทั้งภัยจากมนุษย์ ภัยจากสัตว์ใหญ่อื่นๆ ภัยจากความอดอยาก ภัยจากที่อยู่อาศัย เป็นต้น

ส่วนสัตว์เดรัจฉานอีกประเภทหนึ่ง เป็นสัตว์เดรัจฉานชั้นดี อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ เป็นพวก กายละเอียด ไม่สามารถเห็นได้ด้วยตามนุษย์

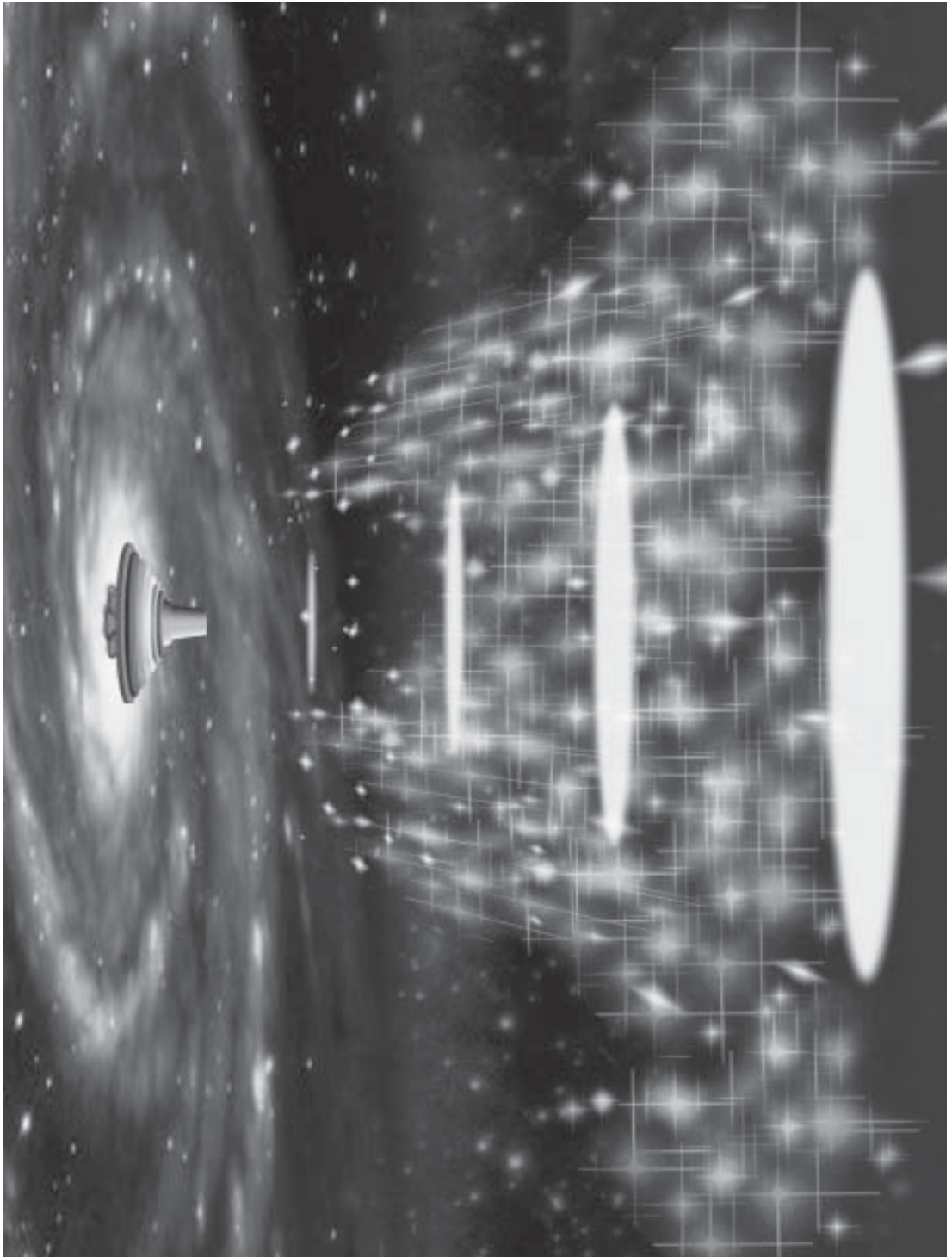
เหตุที่ทำให้เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ส่วนใหญ่มาจากกิเลสตระกูลโมหะ คือความไม่รู้ตามความเป็นจริง เช่น หลงยึดติดกับบุคคล หรือทรัพย์สมบัติ เป็นต้น บ้างก็เพราะเคยทำอกุศลกรรมไว้ในชาติก่อน เมื่อพ้นกรรมจากนรกแล้ว เศษกรรมก็นำให้มาเป็นสัตว์เดรัจฉาน หรือบางพวกเมื่อใช้กรรมในนรกแล้ว ต้องไปเกิดเป็นเปรตและอสุรกายก่อน เมื่อเศษกรรมเบาบางลงจึงมาเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน และมักจะเกิด เป็นสัตว์เดรัจฉานซ้ำๆ อยู่หลายชาติ เป็นชนิดเดิมบ้าง บางทีก็เปลี่ยนชนิด มีโอกาสทำกุศลกรรมน้อยมาก

3.6.3 เทวภูมิ 6

เทวภูมิ หรือ สวรรค์ คือ ภูมิอันเป็นที่อยู่ของเทวดา เป็นโลกที่อยู่อาศัยแห่งสัตว์อันเป็นทิพย์ มี รัศมีสว่างไสวรอบกายตลอดเวลา เหตุที่ทำให้มาเกิดเป็นเทวดาเพราะสร้างบุญกุศลไว้เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์ เมื่ออุบัติขึ้นก็ตั้งอยู่ในวัยหนุ่มสาวทันที เรียกว่าถือกำเนิดแบบโอปปาติกะ ไม่ต้องนอนในครรภ์มารดาหรือ อยู่ในฟองไข่ก่อน ส่วนจะอุบัติขึ้น ณ สวรรค์ชั้นไหน เป็นเทวดาประเภทใด และอยู่ในฐานะอะไรนั้น ขึ้นอยู่กับบุญที่ตัวเองสั่งสมมาเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์

สวรรค์มี 6 ชั้น ได้แก่ จาตุมหาราชิกาเทวภูมิ ดาวดึงสเทวภูมิ ยามาเทวภูมิ ตูลิตาเทวภูมิ นิมมานรดีเทวภูมิ และปรนิมมิตวสวัตตีเทวภูมิ

ภาพแสดงชุด 6 ชิ้น

สวรรค์ชั้นที่ 1 จาตุมหาราชิกาเทวภูมิ

เป็นที่อยู่ของเหล่าเทวดาซึ่งมีท้าวจาตุมหาราชเป็นผู้ปกครอง ท่านปกครองตั้งแต่บนสวรรค์ลงไปจนถึงพื้นมนุษย์ สวรรค์ชั้นนี้เป็นสวรรค์ชั้นที่ 1 ตั้งอยู่ที่เขาพระสุเมรุ เป็นเหมือนเมืองประเทศราชของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์อยู่ใกล้กับแผ่นดินมนุษย์มากกว่าสวรรค์ชั้นอื่นๆ สวรรค์ชั้นนี้มีเมืองใหญ่เป็นเทพนครอยู่ถึง 4 แห่ง แต่ละแห่งมีสถานที่อันน่ารื่นรมย์มากมาย เช่น สระโบกขรณีมีน้ำใสยิ่งกว่าแก้ว เต็มไปด้วยดอกบัว นานาชนิดส่งกลิ่นหอมตลบไปทั่ว มีต้นไม้สวรรค์อันวิจิตร มีดอกไม้อันเป็นทิพย์สีสน่สวยตระการตา ผลไม้ทิพย์มีรสโอชาอยู่ตลอดกาล ไม่มีวันร่วงโรยและหมดไป

เทพนครทั้ง 4 แห่งมีผู้ปกครอง ดังต่อไปนี้

1. ท้าวธตรฐ ปกครองสวรรค์ด้านทิศตะวันออก มีหน้าที่ปกครองเทวดา 3 พวก ได้แก่ คนธรรพ วิทยากร และกุมภกันท์

คนธรรพเป็นเทวดาที่เกิดอยู่ตามไม้หอม 10 จำพวก ได้แก่ รากไม้ แก่นไม้ เนื้อไม้ เปลือกไม้ น้ำหอม ตะละต้นไม้ ใบไม้ ดอกไม้ ผลไม้ เหง้าใต้ดิน คนธรรพมี 3 ประเภท ได้แก่ คนธรรพชั้นสูง ชั้นกลาง และชั้นล่าง คนธรรพชั้นสูงมีวิมานอยู่บนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา เช่น ปิณฺณลิกขเทวบุตร มีเทพธิดาประจำอยู่ในวิมาน คนธรรพชั้นกลาง เกิดอยู่ในป่าหิมพานต์ มีวิมานอยู่ในต้นไม้ เป็นบริวารของคนธรรพชั้นสูง ส่วนคนธรรพชั้นล่างอยู่บนพื้นมนุษย์ เป็นชาวพื้นบ้าน มีทั้งที่มีครอบครัว และไม่มีครอบครัว ลิงอยู่ในต้นไม้จำพวกไม้หอม เช่น นางตะเคียน นางตานี คนธรรพมีความถนัดในการดนตรี การละคร ระบายรำฟ้อน ศิลปะ วรรณกรรม กวีนิพนธ์ เมื่อมีเทศกาลมาครั้งใดคนธรรพมักทำหน้าที่ขับกล่อมให้ความสำราญแก่หมู่เทพทั้งหลาย คนธรรพนี้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ทำบุญเจือด้วยกามคุณ จึงได้มาเกิดเป็นคนธรรพ

วิทยากรเป็นพวกที่ทรงความรู้ในศาสตร์ต่างๆ ตั้งแต่ ศิลปศาสตร์ 18 ประการ เป็นพวกที่ศึกษาศาสตร์ต่างๆ เช่น แพทยศาสตร์ โหราศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เป็นต้น พวกนี้เหาะได้ มีเวทมนตร์ คาถา อาคมต่างๆ วิทยากรมีรูปร่างหลากหลาย อยู่แบบเดียวก็มี อยู่เป็นหมู่เป็นกลุ่มก็มี มีคู่ครองก็มี ไม่มีคู่ครองก็มี เป็นทั้งฤๅษี นักบวช นักพรต คล้ายๆ มนุษย์ธรรมดาที่มี ส่วนกุมภกันท์มีรูปร่างแปลก หน้าตาพองๆ ไม่น่ากลัวเหมือนยักษ์ และก็ไม่ใช่อยักษ์ ไม่มีเขี้ยว ผมหยิกๆ ผิวดำ ท้องโต พุงโร และมีอวัยวะเหมือนหม้อ กุมภกันท์มีตั้งแต่ชั้นสูงจนถึงชั้นล่าง มีหน้าที่ลงไปทรมานสัตว์นรกในยมโลก

2. ท้าววิรุฬหก ปกครองสวรรค์ด้านทิศใต้ มีหน้าที่ปกครองพวกครุฑ เหตุที่มากเกิดเป็นครุฑ เพราะทำบุญเจือด้วยมานะทิฐิ มีความถือตัวอยู่มาก

3. ท้าววิรูปักษ์ ปกครองสวรรค์ด้านทิศตะวันตก มีหน้าที่ปกครองพวกนาค เหตุที่มากเกิดเป็นนาค เพราะทำบุญเจือด้วยมานะทิฐิ มีความถือตัวอยู่มาก

4. ท้าวเวสสวัณ หรือ ท้าวกุเวรมหาราช ปกครองสวรรค์ด้านทิศเหนือ มีหน้าที่ปกครองพวกยักษ์ ซึ่งมีทั้งที่รูปร่างสวยงามมีรัศมี และพวกที่รูปร่างน่าเกลียดน่ากลัว เช่น รากษส เป็นยักษ์น้ำที่มึนลึกลับดุร้าย

เป็นต้น เหตุที่มากเกิดเป็นยักษ์เพราะทำบุญเจือด้วยความโกรธ มักหงุดหงิดรำคาญใจเป็นอาถรรพ์

นอกจากนี้ยังมีเทวดาพวกอื่นอีก ซึ่งเป็นเทวดาชั้นล่าง ได้แก่ ภูมมเทวา รุกขเทวา และอากาศเทวา

ภูมมเทวาเป็นเทวดาที่อาศัยอยู่บนพื้นมนุษย์ อยู่ตามจอมปลวก เนินดิน ใต้ดิน ภูเขา แม่น้ำ บ้าน เจดีย์ ศาลา ชุมประตู่ เป็นต้น บางองค์มีวิมานเป็นของตัวเอง บางองค์ก็ไม่มี

รุกขเทวาอาศัยอยู่ตามกิ่งไม้หรือยอดไม้ต่างๆ ซึ่งสูงขึ้นไปกว่าพวกภูมมเทวา มีทั้งที่มีวิมานและไม่มีวิมาน

อากาศเทวามีวิมานอยู่ในอากาศ สูงขึ้นไปจากพื้นดิน 1 โยชน์ เทวดาเหล่านี้อยู่ในปกครองของ ท้าวจาตุมหาราชิกา

อนึ่ง คนธรรมดาที่กับรุกขเทวามีความแตกต่างกัน คือ คนธรรมดาจะอาศัยอยู่ในเนื้อไม้ตลอดไป ไม่ยอมทิ้งที่อยู่อาศัย แม้ต้นไม้จะผุพัง โคนล้ม หรือถูกตัดเอาไปสร้างบ้านเรือนก็ตาม แต่พวกรุกขเทวา หากมีผู้ทำลายต้นไม้ที่ตนอยู่ ก็จะย้ายวิมานไปอยู่ต้นไม้ต้นอื่น

ในสวรรค์ชั้นนี้ยังมีป่าหิมพานต์ เป็นป่าที่มีสีทอง มีพื้นเป็นทอง ใบไม้เป็นสีทอง อยู่ที่เชิงเขาพระสุเมรุ ซึ่งแต่เดิมเชื่อมติดกับแผ่นดินของ 4 ทวีป พอมนุษย์ทำบาปหนักเข้า แผ่นดินจึงก็แยกจากกันดังปรากฏใน ชาดกหลายๆ เรื่อง ทำให้ติดต่อไปมาหาสู่กันไม่ได้ ในป่าหิมพานต์นี้มียอดเขา 84,000 ยอด มีแม่น้ำใหญ่ 5 สาย คือ คงคา ยมุนา สรรภู อจิรวดี มหิมา มีสระใหญ่ 7 สระ คือ อโนดาต กัณณมุนทะ รตกालะ ฉัททันตะ มณฑาทิณี สีหปาดะ กุณาละ เฉพาะที่สระอโนดาตมีภูเขา 5 ลูกล้อมรอบ คือ เขาสุทัสสนะ เขาจิตตภูฏ เขาภาณุภูฏ เขาไกรลาส เขาคันธมาทน์ ที่เขาคันธมาทน์นี้มีเขื่อนเขาหนึ่งชื่อ นันทมูลกะ เป็นที่อยู่ของ พระปัจเจกพุทธเจ้า มีถ้ำอยู่ 3 แห่ง คือ ถ้ำทอง ถ้ำแก้ว ถ้ำเงิน

ในป่าหิมพานต์มีสัตว์รูปร่างพิสดารมากมาย เช่น กินนร กินนรี พญานาค พญาครุฑ ตินณราชสีห์ กาฬราชสีห์ ปันทุราชสีห์ ไกรสรราชสีห์ คชสีห์ ช้างบางประเภท นกการเวก นกอินทรีย์ ปลาใหญ่ และมี ต้นมกกะลีผล หรือนารีผล ซึ่งมีผลเป็นนารี เป็นที่หมายปองของเหล่าเทวดาพวกคนธรรมดาและ วิชยารในป่าหิมพานต์ทั้งหลาย

สวรรค์ชั้นที่ 2 ดาวดึงสเทวภูมิ

เป็นที่รู้จักกันในชื่อ ดาวดึงส์ เป็นที่อยู่ของเทวดาซึ่งมีเทพ 33 องค์เป็นผู้ปกครอง สวรรค์ชั้นนี้ ตั้งอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ เป็นเทพนครอันกว้างใหญ่ไพศาล มีปราสาทแก้วอันเป็นทิพย์ล้อมรอบ ด้วยกำแพงแก้วอันมีประตูถึงพันแห่ง ที่ศูนย์กลางภพมีปราสาทอันงดงามประดับด้วยรัตน 7 ประการ ชื่อว่า โพชยันตปราสาท หรือเวชยันตปราสาท อันเป็นที่ประทับของท้าวสักกเทวราช ผู้เป็นผู้ปกครองสูงสุดของ สวรรค์ชั้นนี้ มีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 33 เขต แต่ละเขตมีสหายนีทของพระอินทร์ 32 องค์

เป็นผู้ปกครอง สวรรค์ชั้นนี้มีเทวดาที่เป็นพระอริยเจ้า ตั้งแต่พระสกิทาคามี พระโสดาบัน เทวดาที่เข้าถึง ไตรสรณาคมน์ และเทวดาทั่วไป

สวรรค์ชั้นที่ 3 ยามาเทวภูมิ

เป็นที่อยู่ของเทวดาอันมีท้าวสุยามะเป็นผู้ปกครอง สวรรค์ชั้นนี้ ตั้งอยู่สูงขึ้นไปถึงบนไกลแสนไกล จากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พื้นสวรรค์ไม่มีแผ่นดินรองรับเหมือนอย่างสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และจาตุมหาราชิกา และแสงของดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ส่องไปไม่ถึง เหล่าเทพมองเห็นได้ด้วยอาคัยรัศมีกายของตัวเอง การจะ รู้วันและคืนได้นั้นอาศัยดอกไม้ทิพย์ เวลากลางวันจะบาน เวลากลางคืนจะหุบลง

สวรรค์ชั้นที่ 4 तुลิตาเทวภูมิ

เป็นที่อยู่ของเทวดาอันมีท้าวสันตุลิตเป็นผู้ปกครอง ชาวสวรรค์เป็นผู้มีความยินดีและความแช่มชื่น อยู่เป็นนิตย์ บนสวรรค์มีปราสาท วิมานอยู่มากมาย ล้วนวิจิตรตระการตาเกินจะพรรณนา เหล่าเทพมีรูปทรง สวยงามสง่า มีจิตยินดีในการฟังธรรมยิ่งนัก สวรรค์ชั้นนี้เป็นที่ที่เหล่าพระโพธิสัตว์และนักสร้างบารมีทั้งหลาย เลือกที่จะใช้เป็นที่พักระหว่างทางในการสร้างบารมี เช่นองค์ปัจจุบันที่จะตรัสรู้เป็นพระศรีอริยเมตไตรย- พุทธเจ้าก็ประทับ ณ สวรรค์ชั้นนี้

ชาวสวรรค์ชั้นนี้มีลักษณะพิเศษ คือ เป็นพวกที่มีใจใหญ่ ตั้งใจจะทำบุญเพื่อสงเคราะห์ชาวโลก บางพวกเมื่อโอกาสเหมาะแก่การสร้างบารมีบนโลกมนุษย์มาถึง ก็จะไปอธิษฐานจิตแล้วจุติลงมาเกิด เพื่อสร้างบารมี วิมานยังคงอยู่บนสวรรค์ ส่วนชาวสวรรค์ชั้นอื่นจุติเมื่อสิ้นอายุขัยหรือหมดบุญ เมื่อลงมาแล้ว วิมานก็หายไป

สวรรค์ชั้นที่ 5 นิมมานรติเทวภูมิ

เป็นที่อยู่ของเทวดาอันมีท้าวสุนิมิตเป็นผู้ปกครอง ชาวสวรรค์ชั้นนี้หากมีความปรารถนาจะเสวยสุข ด้วยกามคุณสิ่งใด ก็สามารถเนรมิตเอาได้ตั้งใจทุกประการ

สวรรค์ชั้นที่ 6 ปรนิมมิตวสวัตติเทวภูมิ

เป็นที่อยู่ของเทวดาอันมีท้าวปรนิมมิตวสวัตติเป็นผู้ปกครอง เป็นสวรรค์ชั้นที่สูงที่สุดและกว้างใหญ่ ที่สุดในบรรดาสวรรค์ทั้งหมด ได้รับสุขสมบัติยิ่งกว่าสวรรค์ชั้นใดๆ หากชาวสวรรค์มีความปรารถนาสิ่งใดแล้ว จะมีเทวดาอื่นรู้ความปรารถนาของตนแล้วเนรมิตให้ได้ตั้งใจทุกประการ

เหตุแห่งการเกิดในสวรรค์แต่ละชั้น

บุคคลที่จะถือกำเนิดบนสวรรค์นั้น เมื่อเป็นมนุษย์ต้องหมั่นสร้างคุณความดี สั่งสมบุญ บำเพ็ญบารมี หมั่นทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เป็นต้น ผลแห่งความดีนั้นจะนำไปเกิดบนสวรรค์ จะได้เสวยทิพยสมบัติ ที่ละเอียดประณีตแตกต่างกัน มีรัศมีกายมากน้อยต่างกันเพียงไร ก็ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงคในการทำความดี ซึ่งพอจะแบ่งได้เป็น 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ทำความดีเพราะความกลัว คือทำความดีเพื่อเอาไว้ว่า หากนรกมีจริง ความดีนี้ก็จะช่วยตนให้ไม่ต้องตกนรกได้ อย่างนี้ทำความดีได้ไม่เต็มที่ อุปมาเหมือนเด็กอนุบาลทำดีเพราะกลัวครู หรือพ่อแม่ตี เมื่อละโลกแล้ว ผลบุญส่งให้ไปเป็นได้เพียงกุมมเทวา รุกขเทวา หรืออากาศเทวา

2. ทำความดีเพราะหวังสิ่งตอบแทน เมื่อทำความดีครั้งใด ใจจะคอยแต่คิดหวังลาภหรือของรางวัลต่างๆ กลับคืนมา อุปมาเหมือนเด็กประถมทำดีเพื่อให้ครูแจกขนมหรือให้พ่อแม่ซื้อของเล่นให้ เมื่อละโลกแล้วผลบุญส่งให้ไปเป็นเทวดาไม่สูงไปกว่าสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา

3. ทำความดีเพราะหวังคำชม ต้องได้รับคำสรรเสริญจึงจะมีกำลังใจทำความดี อุปมาเหมือนเด็กมัธยมทำดีเพราะอยากได้รับการยอมรับจากคนรอบข้าง เมื่อละโลกแล้วผลบุญส่งให้ไปเป็นเทวดาไม่สูงไปกว่าสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา

4. ทำความดีเพื่อความดี คือทำความดีเพราะคิดว่านั้นเป็นความดี เป็นสิ่งที่ควรทำ ใครจะให้หรือไม่ให้ของใดๆ ก็ยังทำความดี ใครจะชมหรือไม่ชมก็ยังทำความดี เพราะมั่นใจในความดีที่ตนทำ อุปมาเหมือนนักศึกษาระดับอุดมศึกษาที่ทำดีเพราะเห็นว่ามีประโยชน์ เมื่อละโลกแล้ว ผลบุญส่งให้ไปเป็นเทวดา ตั้งแต่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ขึ้นไป ซึ่งขึ้นอยู่กับความประณีตของใจในขณะทำความดี

ตารางแสดงอายุของชาวสวรรค์เปรียบเทียบกับอายุมนุษย์

สวรรค์	อายุ (ปีสวรรค์)	1 วัน 1 คืนสวรรค์ / ปีมนุษย์	ล้านปีมนุษย์
ชั้นที่ 1 จาตุมหาราชิกา	500	50	9
ชั้นที่ 2 ดาวดึงส์	1,000	100	36
ชั้นที่ 3 ยามา	2,000	200	144
ชั้นที่ 4 ดุสิต	4,000	400	576
ชั้นที่ 5 นิมมานรดี	8,000	800	2,304
ชั้นที่ 6 ปรนิมมิตวสวัตดี	16,000	1,600	9,216

3.7 รูปภพ

รูปภพ หรือ พรหมโลก คือ ภพอันเป็นที่อยู่ของรูปพรหม พรหมโลกนี้อยู่ในภุมิที่สูงขึ้นไปกว่า เทวโลก มีทิพยสมบัติทั้งหลาย ที่มีความสวยงามประณีตกว่าในเทวโลก

พรหม คือ ผู้ที่มีความเจริญอยู่ด้วยคุณพิเศษ มีฌานเป็นต้น รูปร่างของพรหมนั้นไม่ปรากฏว่าเป็น หญิงหรือชาย เพราะพรหมไม่มีกามฉันทะอย่างหยาบ แม้ตั้งแต่ในสมัยที่เป็นมนุษย์ก็ข่มได้อยู่แล้วขณะ กระทำฌานให้เกิด อย่างไรก็ตามก็ยังมีรูปร่างคล้ายชายมากกว่า ผู้ที่เจริญสมาธิภาวนาจนกระทั่งเข้าถึงรูปฌาน เมื่อละโลกแล้วจะมาบังเกิดเป็นรูปพรหมอยู่ในรูปภพ ซึ่งระดับความแก่อ่อนของฌานนั้นก็แตกต่างกัน ไปตามภุมิที่อยู่มีทั้งหมด 16 ชั้น แบ่งย่อยออกเป็นภุมิชั้นต่างๆ ดังนี้

ปฐมฌานภุมิ 3

เป็นที่อยู่ของผู้ที่ได้ปฐมฌาน สถานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน มิได้ตั้งอยู่สูงต่อๆ กันไปตาม ลำดับชั้นอย่างสวรรค์ ประกอบด้วย

พรหมปาริสาชชา เป็นพรหมที่ได้ปฐมฌานอย่างอ่อน เป็นพรหมธรรมดาสามัญ ไม่มีอำนาจพิเศษ อันใด เป็นบริวารของมหาพรหม

พรหมบุโรหิตา เป็นพรหมที่ได้ปฐมฌานอย่างกลาง เป็นพรหมบุโรหิต (ที่ปรึกษา) ของมหาพรหม และอยู่ในตำแหน่งผู้นำในกิจการทั้งหลายของมหาพรหม

มหาพรหมมา เป็นพรหมที่ได้ปฐมฌานอย่างแก่ เป็นพรหมที่เป็นหัวหน้า เป็นใหญ่ยิ่งกว่าพรหม-ปาริสาชชา และพรหมบุโรหิตา ในมหาพรหมภุมิ ยังเป็นที่อยู่ของท้าวสหัมบดีพรหม ซึ่งเป็นผู้ทูลอาราธนา ให้พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ พรหมที่ได้ฌานอย่างแก่ มีบุญมาก มีรัศมีสว่างไสว จะอยู่ที่ศูนย์กลางภพ ส่วนพรหมที่มีกำลังฌานรองลงไป ก็จะอยู่ถัดออกไปโดยรอบ

ทุติยฌานภุมิ 3

เป็นที่อยู่ของผู้ที่ได้ทุติยฌาน สถานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน สูงขึ้นไปกว่าชั้นปฐมฌานภุมิ ประกอบด้วย

ปริตตาภา เป็นพรหมที่ได้ทุติยฌานอย่างอ่อน มีรัศมีน้อยกว่า พรหมที่อยู่เบื้องบน (ปริตตะ แปลว่า น้อย อาภา แปลว่า รัศมี ความสว่าง)

อัปมาณภา เป็นพรหมที่ได้ทุติยฌานอย่างกลาง มีรัศมีหาประมาณมิได้

อาภัสสรา เป็นพรหมที่ได้ทุติยฌานอย่างแก่ มีรัศมีแผ่ฐานออกมาจากร่างกาย มีความยินดีในฌานของตนอย่างเต็มที่ เป็นไปด้วยอำนาจของปีติอยู่เสมอ จิตใจจึงมีความผ่อนคลายมากอยู่เสมอ ส่งผลให้กายผ่อนคลายจนปรากฏออกมาเป็นรัศมีแผ่ฐานไปทั่วร่างกาย

ตติยฌานภูมิ 3

เป็นที่อยู่ของผู้ที่ได้ตติยฌาน สถานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน สูงขึ้นไปกว่าชั้นทุติยฌานภูมิ ประกอบด้วย

ปริตตสุภา เป็นพรหมที่ได้ตติยฌานอย่างอ่อน มีรัศมีสวยงามเช่นเดียวกับรัศมีของดวงจันทร์ เป็นความสว่างที่ไม่กระจัดกระจายออกจากกัน รัศมีรวมกันอยู่เป็นวงกลม แต่ยังสวยงามน้อยกว่าพรหมที่อยู่เบื้องบน

อัปมาณสุภา เป็นพรหมที่ได้ตติยฌานอย่างกลาง มีรัศมีสวยงามหาประมาณมิได้

สุภกิณหา เป็นพรหมที่ได้ตติยฌานอย่างแก่ มีรัศมีสวยงามตลอดทั่วร่างกาย

จตุตถฌานภูมิ 2

เป็นที่อยู่ของผู้ที่ได้จตุตถฌาน ประกอบด้วย

เวหัปผลา เป็นพรหมที่มีผลไพบูลย์ คือเป็นผลของกุศลที่มั่นคงไม่หวั่นไหวเป็นพิเศษตามอำนาจของฌาน ผลของกุศลในชั้นปฐมฌานภูมิ ทุติยฌานภูมิ และตติยฌานภูมิ ไม่สามารถบังเกิดในชั้นเวหัปผลาภูมิได้ เพราะเมื่อยามโลกถูกทำลาย ภูมิทั้ง 3 ระดับย่อมถูกทำลายไปด้วย

ในบรรดาพรหมทั้ง 9 ภูมิที่กล่าวมา สุภกิณหา มีอายุยืนยาวกว่าพรหมอื่นๆ ที่เกิดอยู่ในภูมิต่ำกว่า คือมีอายุชั้ยถึง 64 มหากัป โดยพรหมองค์ที่มีอายุเต็ม 64 มหากัป ต้องเป็นองค์ที่อุบัติขึ้นพร้อมการสร้างโลกใหม่ ส่วนองค์ที่เกิดตามมาจากภายหลังย่อมมีอายุลดลงตามลำดับ เมื่อครบกำหนด 64 มหากัป ตติยฌานภูมินี้จะถูกทำลายด้วยลมทุกครั้งไป สำหรับเวหัปผลาภูมิพ้นจากการถูกทำลายทั้งด้วยไฟ น้ำ และลม พรหมทุกองค์ที่บังเกิด ณ ที่นี้จึงมีอายุชั้ยได้เต็มที่ คือ 500 มหากัปเสมอไป

อสังขณีสัตตา เป็นพรหมที่ไม่มีนามชนันท์ (เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) มีแต่รูปขันธ์ คือดับความรู้สึกข้างนอกหมด ไม่รับรู้อะไรทั้งสิ้น แต่กิเลสยังไม่ดับ มีรูปร่างผิวพรรณงดงามคล้ายพระพุทธรูปทองคำ มีอิริยาบถ 3 อย่าง คือ นั่ง นอน หรือยืน แล้วแต่อิริยาบถก่อนตายในชาติที่แล้วมา และจะอยู่ในอิริยาบถเดียวกันๆ แข็งที่ออยู่อย่างนั้นจนครบอายุชั้ย จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า พรหมลูกฟัก

จตุตถฌานภูมิทั้ง 2 นี้ตั้งอยู่กลางอากาศ สูงกว่าตติยฌานภูมิ พรหมใน 2 ชั้นนี้สามารถมองเห็น

ซึ่งกันและกัน และมองเห็นพรหมชั้นที่อยู่ต่ำกว่าได้ ส่วนพรหมชั้นต่ำกว่าไม่สามารถมองเห็นพรหมชั้นสูงได้

รูปพรหมทั้ง 11 ชั้นเหล่านี้ แม้ว่าจะมีอายุยืนยาวมากก็ตาม ท้ายที่สุดจะต้องตายจากความเป็นพรหมด้วยกันทั้งสิ้น ตราบใดที่ยังมิได้เป็นพระอริยบุคคล อาจต้องไปสวดยทุกขในอบายภูมิก็เป็นได้ ทิพยสมบัติ อิทธิฤทธิ์ รัศมีที่รุ่งเรือง การมีอายุยืนต่างๆ เหล่านี้ไม่สามารถช่วยตนเองได้เลย

สุทธาวาสภูมิ 5

เป็นที่อยู่ของผู้ที่ได้บรรลุเป็นพระอริยเจ้าชั้นอนาคามี สุทธาวาสภูมิ แบ่งออกเป็น 5 ชั้น ตามความแก่อ่อนของบารมี โดยดูจากอินทรีย์ 5 ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ดังนี้

อวิหา มีอินทรีย์อ่อนที่สุด ศรัทธามีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น จึงได้มาเกิดในชั้นนี้ เป็นพรหมที่ไม่ละทิ้งสถานที่ของตน คือต้องอยู่จนครบอายุขัยจึงจุติไม่มีการเลื่อนจากสมบัติของตนมีทิพยสมบัติบริบูรณ์เต็มที่อยู่เสมอจนตลอดอายุขัย สำหรับพรหมชั้นสูงที่เหลืออีก 4 ชั้น อาจไม่ได้อยู่จนครบอายุขัย มีการจุติได้ก่อน

อตปปา วิริยะมีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น จึงได้มาเกิดในชั้นนี้ เป็นพรหมที่ไม่มีความเดือดร้อนใจ เพราะยอมเข้าผลสมาบัติอยู่เสมอ นิเวศธรรมที่เป็นเหตุให้จิตเดือดร้อนไม่อาจเกิดขึ้น จิตใจจึงมีแต่ความสงบเยือกเย็น

สุทฺถสสา สติมีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น จึงได้มาเกิดในชั้นนี้ เป็นพรหมที่เห็นสิ่งต่างๆ โดยปรากฏชัด เพราะบริบูรณ์ด้วยจักขุทั้งหลาย ได้แก่ ปสาทจักขุ ทิพยจักขุ ธรรมจักขุ ปัญญาจักขุที่บริสุทธิ์ พรหมในชั้นนี้มีร่างกายสวยงามมาก ผู้ใดได้เห็นแล้วย่อมเกิดความสุขใจ สุทฺถสสา จึงหมายความว่า ผู้ที่ผู้อื่นเห็นด้วยความเป็นสุข

สุทฺถสสี สมาธิมีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น จึงได้มาเกิดในชั้นนี้ เป็นพรหมที่แลเห็นสิ่งต่างๆ โดยสะดวก มีการเห็นบริบูรณ์ด้วยดียิ่งกว่า สุทฺถสสาพรหม ว่าโดยจักขุ 4 ประการแล้ว ปสาทจักขุ ทิพยจักขุ ปัญญาจักขุ ทั้งสามอย่างนี้มีกำลังมากกว่าสุทฺถสสาพรหม มีแต่ธรรมจักขุเท่านั้นที่มีกำลังเสมอกัน

อกนิฏฐ มีอินทรีย์แก่ที่สุด ปัญญามีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น จึงได้มาเกิดในชั้นนี้ เป็นพรหมที่มีทิพยสมบัติและความสุขที่ยอดเยียม มีคุณสมบัติยิ่งกว่ารูปพรหมทุกชั้น รูปพรหมชั้นที่ 1 ถึง ชั้นที่ 4 ในสุทธาวาสภูมินี้ ขณะยังไม่เป็นพระอรหันต์ เมื่อจุติในชั้นของตนแล้ว จะเลื่อนไปบังเกิดในชั้นสูงขึ้นไป ไม่เกิดซ้ำภูมิหรือไม่เกิดในภูมิต่ำกว่า แต่สำหรับอกนิฏฐพรหมยอมไม่ไปบังเกิดในภูมิอื่นอีกเลย จะต้องปรินิพพานในภูมินี้

ในอกนิฏฐภูมิ มีปูชนียสถานสำคัญแห่งหนึ่ง คือ ทุสสเจติย เป็นที่บรรจุเครื่องฉลองพระองค์ของเจ้าชายสิทธัตถะ ทรงสวมใส่ในขณะเสด็จออกมหาภิเนษกรรม โดยขมิ้นการพรหมลงมาจากชั้นอกนิฏฐภูมิ

นำเอาเครื่องบริวารทั้ง 8 ถวายแด่พระลัทธิธะ และรับเอาเครื่องฉลองพระองค์ไปบรรจุไว้ในทุสเสด็จ มีความสูง 12 โยชน์

สุทธาวาสภูมิ จะมีขึ้นในระบะที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นเท่านั้น เพราะเป็นที่อยู่ของอนาคามีบุคคล ถ้าพระพุทธศาสนายังไม่บังเกิด พระอริยบุคคลย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ นับเป็นสถานที่ที่เกิดขึ้นเฉพาะกาล โดยธรรมชาติ อายุของสุทธาวาสภูมิจะไม่เกินอายุรวมของทั้ง 5 ชั้นในภุมินี้รวมกัน (ประมาณ 31,000 มหากัป) เพราะไม่ว่าพระอริยบุคคลจะเกิดอยู่ในภุมิใด ในมนุษย์ เทวดา รูปพรหม ก็จะพากันปรินิพพานจนหมด ดังนั้นสุทธาวาสภูมิจะหายไป และจะบังเกิดขึ้นใหม่อีกครั้งเมื่อมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ใหม่อุบัติขึ้นในโลกมนุษย์ หมุนเวียนอยู่ดังนี้

ตารางแสดงอายุของรูปพรหม 16 ชั้น

รูปพรหม	อายุ
1. ปาริฉชภูมิ	1 ใน 3 วิวัฏฏฐายือสงไขยกัป ¹
2. บุโรหิตาภูมิ	1 ใน 2 วิวัฏฏฐายือสงไขยกัป
3. มหาพรหมภูมิ	1 วิวัฏฏฐายือสงไขยกัป
4. ปริตตภาภูมิ	2 มหากัป
5. อัปปมาณาภูมิ	4 มหากัป
6. อาภัสสราภูมิ	8 มหากัป
7. ปริตตสุภาภูมิ	16 มหากัป
8. อัปปมาณสุภาภูมิ	32 มหากัป
9. สุภกัณหาภูมิ	64 มหากัป
10. เวหัพผลาภูมิ	500 มหากัป
11. อสัณญีลัตตาภูมิ	500 มหากัป
12. อวิหาสุทธาวาสภูมิ	1,000 มหากัป
13. อตปปาสุทธาวาสภูมิ	2,000 มหากัป
14. สุทัสสาสุทธาวาสภูมิ	4,000 มหากัป
15. สุทัสสีสุทธาวาสภูมิ	8,000 มหากัป
16. อกนิฏฐสุทธาวาสภูมิ	16,000 มหากัป

¹ กัปสูตร, อังคุตตรนิกาย จตุกนิกาย, มก. เล่ม 35 ข้อ 156 หน้า 371.

3.8 อรูปภพ

อรูปภพ คือ ภพอันเป็นที่อยู่ของอรูปพรหม อยู่ในภูมิที่สูงขึ้นไปกว่ารูปภพ มีทิพยสมบัติทั้งหลายที่มีความสวยงามประณีตกว่าในรูปภพ

อรูปพรหม คือ พรหมที่ไม่ใช้รูปพรหม มีกายอันสวยงาม ประณีต ละเอียด สว่างไสวกว่ารูปพรหม อรูปพรหมเกิดขึ้นเพราะเหตุแห่งการบำเพ็ญอรูปฌานกุศล ฌานที่บังเกิดขึ้นเรียกว่าอรูปฌาน เมื่อตายลงในขณะที่ฌานยังไม่เสื่อมย่อมบังเกิดในอรูปภพ พรหมชนิดนี้จัดว่าเป็นอภัพพลัตว์ ไม่สามารถมาตรัสรู้หรือพ้นจากทุกข์ได้ในชาตินั้น (อสังขยสัตตพรหม จัดเป็นอภัพพลัตว์เช่นเดียวกัน) อรูปภพแบ่งออกเป็น 4 ชั้น ตามความสูงต่ำของอำนาจฌาน ดังนี้

1. **อากาศาณัญจายตนภูมิ** คือ ภูมิอันเป็นที่อยู่ของผู้บรรลุอากาศาณัญจายตนฌาน คือ บำเพ็ญฌานโดยเอาอากาศ ไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์ มีอายุ 20,000 মহากัป

2. **วิญญาณัญจายตนภูมิ** คือ ภูมิอันเป็นที่อยู่ของผู้บรรลุวิญญาณัญจายตนฌาน คือ บำเพ็ญฌานโดยเอาความรู้สึกว่า มีอากาศมาเป็นอารมณ์ มีอายุ 40,000 মহากัป

3. **อากิญจัญญายตนภูมิ** คือ ภูมิอันเป็นที่อยู่ของผู้บรรลุอากิญจัญญายตนฌาน คือ บำเพ็ญฌานโดยเอาความว่าง ที่ละเอียดยิ่งกว่าอากาศ (อวกาศ) ที่ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลยเป็นอารมณ์ มีอายุ 60,000 মহากัป

4. **เนวลัญญานาณัญจายตนภูมิ** คือ ภูมิอันเป็นที่อยู่ของผู้บรรลุเนวลัญญานาณัญจายตนฌาน คือ บำเพ็ญฌานโดยเอาความรู้สึกว่าไม่มีอะไรเหลืออยู่เลยละทิ้งไป เอาความรู้สึกที่นิ่งสนิท มีแต่สัญญาอย่างละเอียดเป็นอารมณ์ มีอายุ 84,000 মহากัป

สรุป

การศึกษาเรื่ององค์ประกอบของจักรวาลนี้ ทำให้เราทราบถึง ความเป็นจริงของโลกและชีวิตว่า ตัวเราและสิ่งมีชีวิตอื่นมิได้มีอยู่ในโลกใบนี้แต่เพียงเท่านั้น เพราะเราได้ทราบชัดถึงโครงสร้างของจักรวาล ทำให้เรารู้ว่ายังมีสรรพชีวิตอีกมากมายนับไม่ถ้วนที่เวียนว่ายตายเกิดอยู่ตามภพภูมิต่างๆ ในจักรวาลทั้งหลายอันนับประมาณมิได้ เปรียบเสมือนถูกกักขังอยู่ในคุกหรือกรงขังสรรพสัตว์เอาไว้ในภพ ไม่สามารถหาทางออกให้หลุดพ้นไปได้ ต่างต้องเผชิญกับทุกข์ อยู่ในคุกใหญ่ใบนี้ ทั้งทุกข์หยาบและทุกข์ละเอียด สัตว์นรกต้องรับทุกข์ เพราะถูกทรมานด้วยอาการต่างๆ เปรตต้องทนทุกข์เพราะความหิวโหย อสุรกายต้องทนทุกข์เพราะความหวาดกลัว ไม่มีที่อยู่ที่กิน สัตว์เดรัจฉานต้องทุกข์กับการหาอาหาร มนุษย์นั้นทุกข์เพราะต้องเกิดแก่เจ็บตาย และเศร้าโศกเสียใจ เทวดาก็ทุกข์เพราะมีสมบัติไม่เท่าเทียมเทวดาอื่น พรหมยังมีทุกข์เพราะต้องแข่งกันเรื่องความสว่างของรัศมี ไม่มีสรรพสัตว์ใดเลยที่มีความสุขแต่เพียงอย่างเดียว

ดังนั้น เมื่อเราทราบความจริงเช่นนี้แล้ว ควรที่จะเบี่ยงหน่ายในการเวียนเกิดเวียนตายในภพสาม ควรแล้วที่จะเลิกท่องเที่ยวอยู่ในคุกแห่งนี้ แล้วแสวงหาหนทางพ้นทุกข์โดยการสั่งสมบุญ สร้างความดี บำเพ็ญบารมีให้มากที่สุด เมื่อบารมีเต็มเปี่ยมย่อมสามารถนำพาตนเองเข้าสู่บรมสุขที่แท้จริง และทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรนำพาชาวโลกไปสู่สันติสุขอันไพศาลได้อย่างแน่นอน

กิจกรรม

หลังจากนักศึกษาได้ศึกษา บทที่ 3 โครงสร้างของจักรวาล จบโดยสมบูรณ์แล้ว
โปรดทำแบบประเมินตนเองหลังเรียนบทที่ 3 และกิจกรรม 3.1 ในแบบฝึกปฏิบัติบทที่ 3
แล้วจึงศึกษาบทที่ 4 ต่อไป

